

Geografski modeli revitalizacije i transformacije turističkih destinacija na otoku Hvaru

Martinić, Katarina

Master's thesis / Diplomski rad

2022

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Pula / Sveučilište Jurja Dobrile u Puli**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:137:210332>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-11-23**

Repository / Repozitorij:

[Digital Repository Juraj Dobrila University of Pula](#)

Sveučilište Jurja Dobrile u Puli

Fakultet za interdisciplinarne, talijanske i kulturološke studije

Diplomski sveučilišni studij Kultura i turizam

KATARINA MARTINIĆ

**GEOGRAFSKI MODELI REVITALIZACIJE I TRANSFORMACIJE TURISTIČKIH
DESTINACIJA NA OTOKU HVARU**

Diplomski rad

Pula, ožujak 2022.

Sveučilište Jurja Dobrile u Puli

Fakultet za interdisciplinarne, talijanske i kulturološke studije

Diplomski sveučilišni studij Kultura i turizam

KATARINA MARTINIĆ

**GEOGRAFSKI MODELI REVITALIZACIJE I TRANSFORMACIJE TURISTIČKIH
DESTINACIJA NA OTOKU HVARU**

Diplomski rad

JMBAG: 0303069916, redoviti student

Studijski smjer: Kultura i turizam

Predmet: Turistička geografija Hrvatske

Znanstveno područje:

Znanstveno polje: Geografija

Znanstvena grana:

Mentor: izv.prof.dr.sc. Nikola Vojnović

Pula, ožujak 2022.

IZJAVA O AKADEMSKOJ ČESTITOSTI

Ja, dolje potpisana Katarina Martinić, kandidat za magistra *Kulture i turizma* ovime izjavljujem da je ovaj Diplomski rad rezultat isključivo mogega vlastitog rada, da se temelji na mojim istraživanjima te da se oslanja na objavljenu literaturu kao što to pokazuju korištene bilješke i bibliografija. Izjavljujem da niti jedan dio Diplomskog rada nije napisan na nedozvoljeni način, odnosno da je prepisan iz kojega necitiranog rada, te da ikoji dio rada krši bilo čija autorska prava. Izjavljujem, također, da nijedan dio rada nije iskorišten za koji drugi rad pri bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj ili radnoj ustanovi.

Student

U Puli, _____

IZJAVA O KORIŠTENJU AUTORSKOG DJELA

Ja, *Katarina Martinić* dajem odobrenje Sveučilištu Jurja Dobrile u Puli, kao nositelju prava iskorištavanja, da moj diplomski rad pod nazivom *Geografski modeli revitalizacije i transformacije turističkih destinacija na otoku Hvaru* koristi na način da gore navedeno autorsko djelo, kao cjeloviti tekst trajno objavi u javnoj internetskoj bazi Sveučilišne knjižnice Sveučilišta Jurja Dobrile u Puli te kopira u javnu internetsku bazu završnih radova Nacionalne i sveučilišne knjižnice (stavljanje na raspolaganje javnosti), sve u skladu s Zakonom o autorskom pravu i drugim srodnim pravima i dobrom akademskom praksom, a radi promicanja otvorenoga, slobodnoga pristupa znanstvenim informacijama. Za korištenje autorskog djela na gore navedeni način ne potražujem naknadu.

U Puli, _____

Potpis

Sadržaj

1. UVOD.....	1
2. GEOGRAFSKI POLOŽAJ I PRIRODNA ATRAKCIJSKA OSNOVA.....	3
2.1. Geografski položaj, veličina i upravno teritorijalna organizacija	3
2.2. Reljef	4
2.3. Voda	5
2.4. Klima.....	8
2.5. Flora i fauna.....	10
3. ANTROPOGENA ATRAKCIJSKA OSNOVA	12
3.1. Materijalna kulturna baština	12
3.1.1. Grad Hvar.....	12
3.1.2. Grad Stari Grad.....	19
3.1.3. Jelsa i naselja hvarske ravnice.....	21
3.1.4. Sućuraj.....	23
3.2. Nematerijalna baština	25
3.2.1. Hvarska čipka.....	25
3.2.2. Klapsko pjevanje	26
3.2.3. Mediteranska prehrana	27
3.2.4. Procesija Za Križen	28
3.3. Manifestacije.....	29
4. POVIJEST HVARSKOG TURIZMA.....	33
4.1. Početci turizma	33
4.2. Međuratno razdoblje	35
4.3. Socijalističko razdoblje.....	36
5. SMJEŠTAJNI KAPACITETI I TURISTIČKI PROMET	38
5.1. Smještajni kapaciteti	39

5.2. Dolasci i noćenja.....	43
6. GEOGRAFSKI MODELI RAZVOJA TURIZMA	46
6.1. Modeli turizma posebnih interesa	46
6.1.1. Eno gastro turizam	47
6.1.2. Foto turizam	49
6.1.3. Kulturni turizam	50
6.2. Modeli održivog turizma	55
6.3. Model cjelogodišnjeg turizma.....	61
6.3.1. Zdravstveni turizam	62
6.3.2. Sportsko-rekreacijski turizam	64
7. ZAKLJUČAK.....	67
LITERATURA.....	69
POPIS PRILOGA.....	73
SAŽETAK.....	75
SUMMARY.....	76

1. UVOD

Različiti autori različito poimaju turizam, pa tako ne postoji jedna, univerzalna, definicija turizma, ali u svakoj definiciji spominje se putovanje i motiv. Kako bi se u određenoj destinaciji razvila kvalitetna turistička ponuda potrebno je istraživati turističko tržište i otkriti glavne motive zbog kojih bi potencijalni turisti posjetili tu destinaciju. Kako se mijenjaju trendovi, tako se mijenjaju i motivi turista, zbog čega je potrebno konstantno i intenzivno praćenje promjena na turističkom tržištu te reagiranje sukladno tim promjenama.

Cilj ovog rada je predstaviti turističko geografske modele kojima je moguće transformirati i revitalizirati turizam na otoku Hvaru kako bi se razvila bogatija i kvalitetnija turistička ponuda te ostvarila konkurentnost na turističkom tržištu, a sve uz koncept održivog turizma s fokusom na dugoročnu dobrobit destinacije.

Rad se sastoji od sedam poglavlja koja su, osim uvodnog i zaključnog poglavlja, razrađena po manjim cjelinama. Prvo poglavlje je uvodno poglavlje u kojem su opisani struktura, ciljevi i metode rada.

Drugo poglavlje odnosi se na geografski položaj i prirodnu osnovu otoka Hvara koja podrazumijeva reljef, vodu, klimu te floru i faunu, što uvelike utječe na razvoj turizma u nekoj destinaciji. Na temelju opisanog moći će se zaključiti koliko je otok Hvar pogodan za razvoj određenih vrsta turizma koje bi mogle proširiti cjelokupnu turističku ponudu, produljiti sezonu ali i poboljšati imidž same destinacije.

U trećem poglavlju opisuje se antropogena atrakcijska osnova, odnosno materijalna i nematerijalna kulturna baština te manifestacije na otoku. Materijalna kulturno-povijesna baština i manifestacije opisane su po jedinicama lokalne samouprave koje sačinjavaju grad Hvar, grad Stari Grad te općine Jelsa i Sućuraj, dok se nematerijalna baština odnosi na cijeli otok, jer svi dijele iste tradicije, prakse i vještine.

Otok Hvar ima bogatu povijest i kulturno-povijesno naslijeđe koje predstavlja idealan preduvjet za razvoj kulturnog turizma. Valorizacijom kulturnih dobara, njihovim očuvanjem i promocijom, postigla bi se revitalizacija na području kulture koja je trenutno zanemarena. Samim time na otoku bi se otvorila mogućnost za

produljenjem turističke sezone i privlačenjem nove vrste turista koja za sobom otvara mogućnosti razvoja drugih selektivnih oblika turizma koji su opisani u šestom poglavlju.

Četvrto poglavlje opisuje povijest turizma na otoku Hvaru od početaka turizma, preko međuratnog razdoblja, pa do socijalističkog razdoblja koje je prethodilo turizmu današnjice. Opisuje se jednostavna ali kvalitetna turistička ponuda koja je privlačila turiste na otok ne samo u ljetnim mjesecima, već cijelu godinu, što može pomoći i u budućem razvoju cjelogodišnjeg turizma.

U petom poglavlju prikazani su dolasci i noćenja turista na otoku Hvaru po jedinicama lokalne samouprave. Prema tim podacima moći će se zaključiti koliko je Hvar napredovao, stagnirao ili nazadovao u posljednjih nekoliko godina, te postoji li potreba za proširenjem ili inovacijama u razvoju turističke ponude.

Šesto poglavlje odnosi se na geografske modele razvoja turizma kojima su prikazani razni prijedlozi za revitalizaciju i transformaciju destinacija na otoku kako bi se ostvarila konkurentnost na turističkom tržištu, a ujedno i bolji uvjeti rada i života na otoku. Detaljnije su opisani modeli turizma posebnih interesa, modeli održivog turizma te modeli cjelogodišnjeg turizma kojima bi se proširila turistička ponuda, a samim time i smanjila sezonalnost koja predstavlja veliki problem na otoku Hvaru. Prijedlozi geografskih modela razvoja turizma su eno-gastro turizam, foto turizam, kulturni turizam, održivi turizam te sportsko-rekreacijski i zdravstveni turizam. Predloženi modeli turizma ne zahtijevaju velika ulaganja lokalnih vlasti ni odricanja lokalnog stanovništva, već organizaciju i iskorištavanje ponuđenih resursa.

Slijedi sedmo, zaključno poglavlje, popis literature koja je korištena za pisanje rada, popis slika i priloga te sažetak na hrvatskom i engleskom jeziku. Metodologija istraživanja temeljena je na metodi analize i sinteze, induktivnoj i deduktivnoj metodi, metodi komparacije, deskripcije te obrade podataka.

Za izradu rada korišteni su sekundarni podaci dobiveni istraživanjem literature i dosadašnjih istraživanja na polju kulture i turizma, specifično onih vezanih za otok Hvar. Korištena literatura može se pronaći u Sveučilišnoj knjižnici u Puli, u Gradskoj knjižnici i čitaonici Hvar, Gradskoj knjižnici Marka Marulića u Splitu te na internetskim stranicama.

2. GEOGRAFSKI POLOŽAJ I PRIRODNA ATRAKCIJSKA OSNOVA

Otok Hvar poznat je po svom važnom strateškom i nautičkom položaju zbog kojeg ima i bogate slojeve povijesnih razdoblja te bogatu prirodnu i antropogenu osnovu. U nastavku će biti opisan geografski položaj otoka Hvara i njegova prirodna atrakcijska osnova, odnosno reljef, voda, klima te flora i fauna.

2.1. Geografski položaj, veličina i upravno teritorijalna organizacija

Otok Hvar smješten je u Splitsko-dalmatinskoj županiji, odnosno u srednjoj Dalmaciji. Nalazi se između otoka Korčule na jugu, otoka Visa na jugozapadu, otoka Šolte na sjeverozapadu, otoka Brača na sjeveru, poluotoka Pelješca na jugoistoku i kopna na sjeveroistoku i istoku. Otok Hvar od otoka Brača i kopna dijeli Hvarski kanal, od poluotoka Pelješca Neretljanski, od Korčule Korčulanski, a od otoka Visa i Biševa Viški kanal. Površina otoka iznosi 298 km², a duljina obalne iznosi malo više od 270 km (Mamut i Čirjak, 2017).

Slika 1. Geografski položaj otoka Hvara

(Izvor: Agencija za upravljanje Starogradskim poljem, <https://www.starogradsko-polje.com/>, 2022.)

Po površini otok Hvar zauzima četvrto mjesto, odmah iza Cresa, Krka i Brača, dok je po duljini obalne crte drugi, iza otoka Paga. Administrativno se dijeli na četiri dijela, a to su grad Hvar, grad Stari Grad, općina Jelsa i općina Sućuraj. Grad Hvar sačinjavaju naselja Hvar, Brusje, Sveta Nedilja, Milna, Jagodna, Zračće i Velo Grablje (PPUG Hvar, 2016). Grad Starigrad sačinjavaju Stari Grad, Vrbanj, Dol, Rudina i Selca kod Starog Grada (PPUG Stari Grad), zatim slijedi općina Jelsa u čijem su sastavu Jelsa, Vrboska, Svirče, Vrisnik, Zastrazišće, Zavala, Gdinj, Pitve, Poljica, Bassina Ivan Dolac i Gromin Dolac (PPUO Jelsa, 2008), dok općina Sućuraj broji samo tri naselja, a to su Sućuraj, Bogomolje i Selca kod Bogomolja (DZS, <https://www.dzs.hr>, 2022). Na otoku postoje i dva mjesta koja trenutno nemaju nijednog stalnog stanovnika, a to su Malo grablje (Hvar) i Humac (Jelsa).

2.2. Reljef

Otok Hvar obilježava takozvani "hvarski smjer pružanja" odnosno dominantno pružanje u smjeru istok-zapad za razliku od drugih dalmatinskih otoka, a njegova duljina od oko 68 kilometara čini ga najdužim jadranskim otokom. Po razvedenosti obale ovaj otok smatra se trećim najrazvedenijim otokom Jadrana s indeksom razvedenosti 4,14, a razvedeniji od njega su samo otoci Pag i Dugi otok. Po visini zauzima drugo mjesto na Jadranu, dok je na prvom mjestu otok Brač s Vidovom gorom. Najviša točka otoka Hvara je vrh Sv. Nikola na nadmorskoj visini od 628 metara. Izgled obalne crte oblikovan je nakon gornjopleistocensko-holocenske transgresije uslijed koje se razina mora podigla za oko 120 metara.

Karbonatne stijene mezozojske starosti čine najveći udio stijena na otoku Hvaru. Najveći dio otoka izgrađen je od rudistnih vapnenaca gornjokredne starosti, obilježja Vanjskih Dinarida kojih je otok Hvar dio. Vapnenci su debljine oko 400 metara, dobro su uslojeni te okružuju krila glavne otočne antiklinale duž cijelog otoka. Nakon gornjokrednih rudistnih vapnenaca, drugi po zastupljenosti su vapnenci i dolomiti donjokredne starosti od kojih je izgrađena jezgra glavne otočne antiklinale, a isti su otkriveni na zapadnom i središnjem dijelu otoka. Uz spomenute stijene, na otoku Hvaru zastupljene su još i liburnijske naslage, foraminiferski vapnenci i prijelazne naslage gornjeg paleocena te donjeg i srednjeg eocena. Najmlađe naslage na otoku Hvaru kvartarne su starosti.

Otok Hvar ispresijecan je rasjedima od kojih se većina pruža u smjeru SZ-JI te su skoro pa paralelni, a to daje dojam stepeničastog pomicanja. Odnos tih rasjeda posljedica je promjene u smjeru stresa u miocenskoj neotektonskoj etapi iz smjera SI-JZ u smjer S-J. Ovakva promjena uvjetovana je promjenama u smjeru kretanja euroazijske i afričke ploče, ali i njihovih fragmenata, odnosno Adrijatike i Dinarike. Na osnovu toga došlo je do rotacije određenih manjih tektonskih blokova, a to je dovelo do promjene smjera pružanja pojedinih reljefnih cjelina (Mamut i Čirjak, 2017).

Reljef je važan čimbenik za razvoj turizma na nekom području, jer se njime određuje mogućnost razvoja pojedinih oblika turizma. Visok stupanj razvedenosti te brojne uvale kojima obiluje, ovaj otok čine izuzetno pristupačnim, što uvelike pomaže u turističkom razvoju. Prema turističkim vrijednostima obale na otoku Hvaru već postoji ili je moguć razvoj kupališnog, nautičkog i odmorišnog turizma.

2.3. Voda

Hidrogeološka obilježja otoka Hvara, ali i svih krških prostora, određuju različiti litološki sastavi istaloženih stijena, odnosno položaj struktura stijena u općoj geomorfološkoj građi prostora te stupanj deformacije okršenih dijelova na samoj površini. Odnos između vodopropusnih karbonatnih i vodonepropusnih klastičnih naslaga s mrežom pukotinskih sustava i rasjednim linijama uvjetuju položaj izvora, količinu vode koja izbija na površinu tijekom godine te odnos granice između slane morske vode i pitke vode koja je akumulirana u tlu.

Zbog propusne karbonatne podloge na otoku nema većih nadzemnih tokova, zato što atmosferska voda ponire u dubinske slojeve na kontaktu fliša i vapnenca, drugih manje propusnih stijena i zona raspucalih vapnenačkih stijena. Hidrogeološka obilježja i hidrološki uvjeti na otoku Hvaru najvećim su dijelom posljedica litološkog sastava. Egzokrški reljefni oblici, posebice uvale, pukotine, škrape i dolovi, u u krilima antiklinale još od Iaramijske orogeneze predstavljali kolektor prikupljanja određene količine vode.

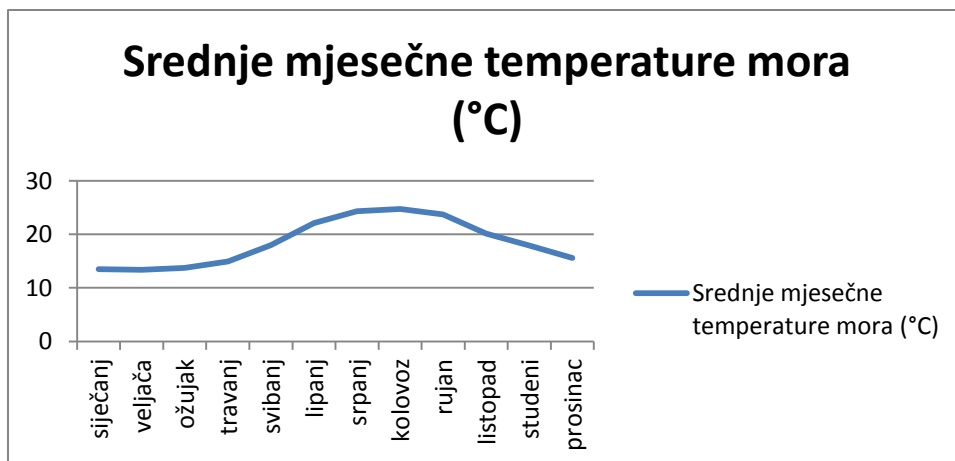
Ovisno o hidrološkim prilikama, odnosno razini podzemne vode, najduže zadržavanje vode odvija se u kraćim tokovima oko izvora Slatina u Starom Gradu i istoimenog izvora u Jelsi. Voda je bočata s obzirom na to da se oba izvora nalaze u priobalnoj zoni. Što se tiče ostalih izvora, oni su kratkotrajni i također ovise o hidrološkim prilikama (Mamut i Čirjak, 2017).

Otok Hvar vodoopskrbljuje se iz:

- vlastitih izvorišta Libora u Jelsi te Vir i Garmica koje se koriste samo povremeno tijekom ljetnih mjeseci,
- regionalnog sustava Omiš-Brač-Hvar-Vis podmorskim cjevovodima preko otoka Brača,
- sustava Vodovoda Makarska.

Na otoku Hvaru vodoopskrbljeno je oko 95 % stanovništva, a dio koji nije pokriven vodoopskrbom već desetak godina se opskrbljuju pitkom vodom putem autocisterni na način da Ministarstvo regionalnog razvoja snosi troškove prijevoza. Na otoku se konstantno radi na poboljšanju vodoopskrbe zbog moguće havarije u turističkoj sezoni (<http://www.eco-hvar.com> ,2022).

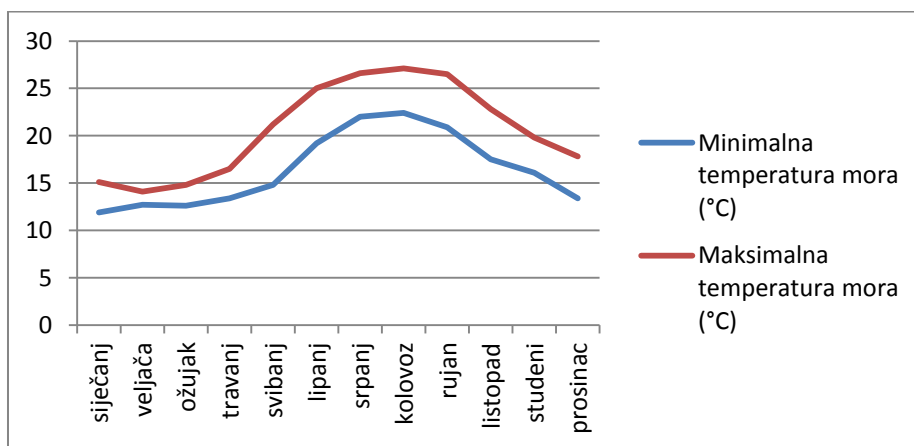
Osnovna fizička obilježja mora očituju se u godišnjim razlikama u temperaturi na površini i na dnu mora, zatim salinitetom, prozirnosti i boji te gibanjem mora. Osnovni oceanografski parametri mora u na području otoka Hvara imaju slična ili čak ista fizičko-kemijska svojstva kao i srednjojadranski dijelovi mora, pa tako, primjerice, promjenjivost temperature i saliniteta tijekom godine koja je značajna za Jadran, specifična je i za otok Hvar. Salinitet Jadrana raste od sjevera prema jugoistoku, a prosječna slanost hvarskog akvatorija iznosi oko 38,2‰. U proljeće dolazi do primjetnog pada slanosti u površinskom sloju, pa tada salinitet iznosi od 35,43 do 37,32‰, a do toga dolazi zbog utjecaja slatkih voda s kopna. Najviša slanost izmjerena je u zimskim i jesenskim mjesecima, pa tako zimi salinitet iznosi 38,67‰, a u jesen 38,12‰. Prozirnost mora veća je oko otoka Hvara nego uz samu obalu, a niža je nego na otvorenom Jadranu, pa tako srednja prozirnost iznosi od 20 do 25 metara. Površinske struje ljeti su slabije, a na njih, kao i na salinitet, utječu slatke vode s kopna, odnosno rijeka Neretva (Mamut i Čirjak, 2017).

Slika 2. Srednje mjesečne temperature mora (°C)

(Izvor: World sea temperatures, <https://www.seatemperature.org/europe/croatia/hvar-december.htm>, 2021)

Na prethodnoj slici vidljive su srednje mjesečne temperature mora po kojima se može zaključiti kako temperatura mora na otoku Hvaru zadovoljava potrebe razvoja kupališnog turizma. Najviša srednja temperatura mora zabilježena je u kolovozu (24.7 °C), dok je najniža srednja temperatura mora zabilježena u veljači (13.4 °C) (sl.2). U nastavku su prikazane minimalne i maksimalne izmjerene temperature mora na otoku Hvaru.

Slika 3. Minimalne i maksimalne temperature mora (°C)

(Izvor: World sea temperatures, <https://www.seatemperature.org/europe/croatia/hvar-december.htm>, 2021)

Na slici br. 3 prikazane su minimalne i maksimalne temperature na otoku Hvaru po mjesecima, pa se tako može vidjeti kako je najviša maksimalna

temperatura mora izmjerena u kolovozu, a iznosi 27,1 °C, dok je najniža maksimalna temperatura izmjerena u veljači, a iznosi 14,1 °C. najniža minimalna temperatura izmjerena je u siječnju, a iznosi 11,9 °C, dok najviša minimalna temperatura iznosi 22,4 °C, a izmjerena je u kolovozu (sl.4).

2.4. Klima

Prema Köppenovoj klasifikaciji klime otok Hvar pripada klimatskom razredu C, odnosno ima umjereno toplu kišnu klimu, dok je podtip Csa, odnosno sredozemna klima s vrućim ljetom.

Otok Hvar poznat je po visokoj insolaciji, pa tako broji čak 2783 sunčana sata godišnje. Po mjesecima najveći broj sunčanih sati ima srpanj s 373 sunčana sata, a najmanje prosinac sa 122 sunčana sata (tab. 1). U nastavku je prikazana tablica prosjekom sunčanih sati po mjesecima na otoku Hvaru u razdoblju od 30 godina.

Tablica 1. Prosjek sunčanih sati na otoku Hvaru po mjesecima u razdoblju od 1981. do 2010. godine

M	I.	II.	III.	IV.	V.	VI.	VII.	VIII.	IX.	X.	XI.	XII.	God.
H	141,7	157,1	199	228,9	296,8	327,4	373,9	343,3	258	198,5	136,1	122,3	2783

Izvor: Prirodno-geografske značajke otoka Hvara, Naše more, vol.64, no 3, 2017

U tablici u nastavku prikazane su apsolutne minimalne, apsolutne maksimalne te srednje mjesečne temperature na otoku Hvaru koje su mjerene u razdoblju od 1858. do 2019. godine.

Prema tim izračunima prosječna temperatura u srpnju iznosi 25,1 °C, dok u siječnju ista iznosi 8,7 °C. Apsolutna minimalna temperatura zabilježena je 24.1.1942. godine, a iznosila je -7 °C, dok je apsolutna maksimalna temperatura izmjerena 28.6.2019. godine, a iznosila je 38 °C (tab.2).

Na osnovu podataka koji se mogu naći na službenim stranicama Državnog hidrometeorološkog zavoda, a prema kojima je napravljena i tablica u nastavku, može se zaključiti kako globalno zatopljenje uzima maha, pa će se tako i turizam morati prilagoditi nadolazećim promjenama.

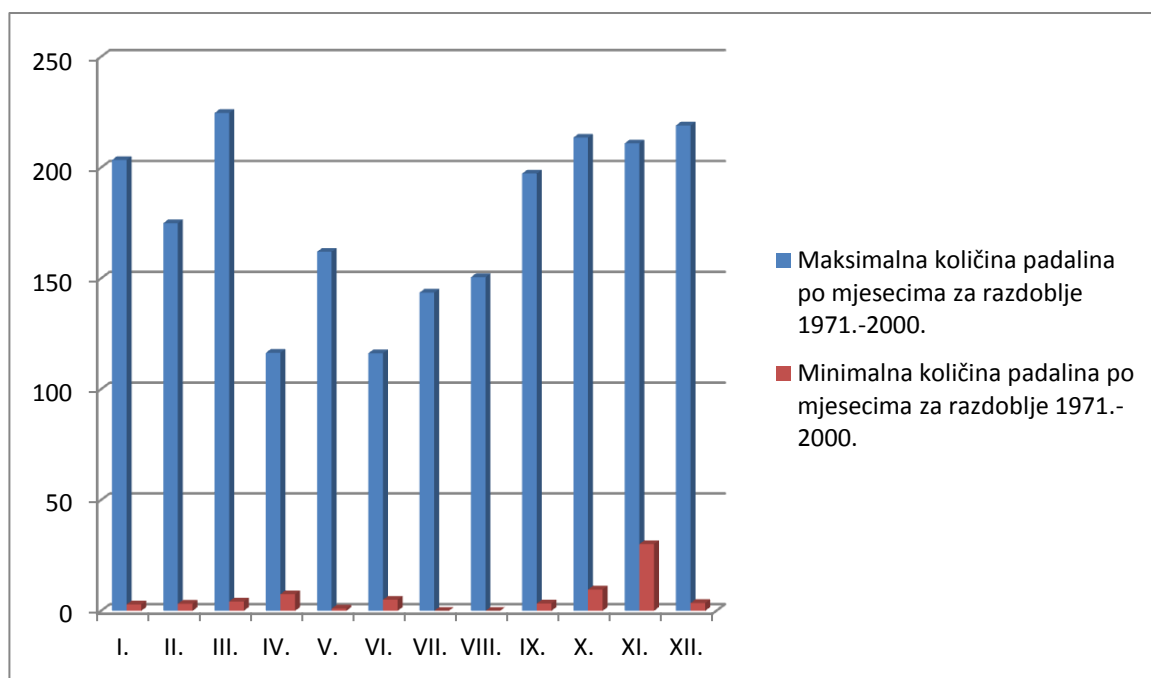
Tablica 2. Prikaz apsolutnih minimalnih, apsolutnih maksimalnih i srednjih mjesečnih temperatura u razdoblju od 1858. do 2019. godine

Mjesec	I.	II.	III.	IV.	V.	VI.	VII.	VIII.	IX.	X.	XI.	XII.
Apsolutne minimalne temperature u °C	-7	-5,5	-4,6	0	5,1	10	12,8	9,7	8	4,9	-3	-5
Srednje temperature u °C	8,7	9,1	11,1	14,3	18,5	22,4	25,1	24,8	21,6	17,7	13,6	10,3
Apsolutne maksimalne temperature u °C	19,6	23,4	24,5	27,8	33	38	37,5	37,7	34,4	31,5	25,7	20,6

Izvor: DHMZ, https://meteo.hr/klima.php?section=klima_podaci¶m=k1&Grad=hvar , 2021.

Što se tiče padalina, prosječna godišnja količina u tridesetogodišnjem razdoblju, točnije od 1981. do 2010., iznosila je 706,6 mm. Najmanja godišnja količina padalina iznosila je 383,7 mm, a zabilježena je 1983. godine, dok je najviša godišnja količina padalina zabilježena 2005. godine, a iznosila je 1109,4 mm. U nastavku će biti prikazana maksimalna i minimalna količina padalina po mjesecima za razdoblje od 1971. do 2000. godine.

Na sljedećoj slici može se vidjeti kako je u razdoblju od 1971. do 2000. godine maksimalna količina padalina očitana u ožujku, a ona iznosi 224,6 mm, dok je minimalna količina padalina očitana u srpnju i kolovozu, a ona iznosi 0 mm (sl. 4).

Slika 4. Maksimalna i minimalna količina padalina po mjesecima za razdoblje 1971. – 2000. godine

(Izvor: Zaninović, K., Gajić-Čapka, M., Perčec Tadić, M., et al, *Klimatski atlas Hrvatske / Climate atlas of Croatia 1961. – 1990., 1971. – 2000.*, Zagreb, 2008).

2.5. Flora i fauna

Otok Hvar pruža se u eumediteranskom vegetacijskom pojasu. Vegetacija je bujnija na dolomitima, laporima, diluvijalnim brečama i crljenici više nego na vapnencima, a najbujnija je na flišnim područjima. Osim područja koja se nalaze u poljoprivrednoj obradi, ostatak otoka prekriven je uglavnom makijom ili borovim šumarcima, dok velik dio zauzima i sami kamenjar koji se često koristi kao pašnjak. Na otoku se uzgajaju uglavnom maslina, lavanda i vinova loza, ali i smokva, bajam, rogač, šipak, razne vrste agruma, brojne povrtnice te smilje i ostalo ljekovito bilje.

Kada se govori o makiji na otoku Hvaru tada valja istaknuti biljne vrste poput česmине, divlje ruže, ciklame, zelenike, divlje šparoge, veprine, planike, divlje masline, mirte, tetivike i slično (Mihovilović, 1995).

Nekada su na otoku postojale i šume hrasta medunca, a danas se mogu vidjeti samo ostaci u Jelšanskom polju. Na područjima uz more, koja su uglavnom stradala u požarima, može se vidjeti obični bor koji turizmu daje toliko traženu ambijentalnu i krajobraznu ljepotu. Osim običnog bora na otoku se mogu vidjeti i Pinija i dalmatinski crni bor na nadmorskoj visini iznad 300 metara. Prema botaničkim istraživanjima na Hvaru je zabilježeno 1038 vrsta biljaka cvjetnica i papratnjača iz 109 porodica (Karlić i Vučetić, 2012).

Na otoku ne postoji visoka divljač osim one unesene u lovište Pelegrin, a najzastupljeniji je muflon (*Ovis musimon*). Najveća divlja životinja na otoku je divlja svinja (*Sus scrofa*) za koji se pretpostavlja da je do otoka preplivala ili s poluotoka Pelješca ili s kopna. Od ostalih divljih životinja na otoku Hvaru živi još jedino kuna bjelica koju se može zamijeniti s udomaćenim malim indijskim mungosom. Što se tiče kukcojeda može se spomenuti bjeloprsi jež, a od glodavaca zec te obični i vrtni puh. Na otoku postoje i brojni netopiri od kojih je zabilježeno ukupno 6 vrsta.

Od vodozemaca na otoku Hvaru može se naći zelena gubavica, a od gmazova kornjača čančara, zatim više vrsta gušterica, veliki zelembać, zidni macaklin te sličan ali otrovan gušter (*Tarantela mauretana*). Na otoku živi i više vrsta zmiya od kojih je najveća bezopasni četveroprugi kravosis, a jedina otrovnica je pepeljasti poskok zbog kojeg je na otok, kao i na druge jadranske otoke, donesen mungos.

Na Hvaru su zabilježene 154 vrste ptica u koje se ubrajaju i one vrste koje se samo povremeno zadržavaju na otoku. Također, Hvar je bogat i kukcima od kojih su neke vrste endemske (Karlić i Vučetić, 2012).

3. ANTROPOGENA ATRAKCIJSKA OSNOVA

U ovom poglavlju opisat će se antropogena atrakcijska osnova otoka Hvara koja predstavlja odličan temelj za razvoj kulturnog turizma na otoku zbog svoje brojnosti i raznolikosti. Opisana je po jedinicama lokalne samouprave, a podijeljena je na materijalnu i nematerijalnu kulturnu baštinu te manifestacije koje su značajne za razvoj turizma. U svakoj cjelini koja opisuje pojedinu jedinicu lokalne samouprave priložena je pripadajuća tablica materijalnih kulturnih dobara iz registra kulturnih dobara.

3.1. Materijalna kulturna baština

Hvar ima brojnu vrijednu kulturno-povijesnu baštinu. Kako je u svojoj povijesti bio pod mnogim vlastima, tako je svaka vlast iza sebe ostavila trag. U nastavku će biti nabrojani i opisani neki od važnijih spomenika hvarske baštine.

3.1.1. Grad Hvar

Katedrala svetog Stjepana

Katedralu svetog Stjepana i njezin zvonik izgradili su korčulanski graditelji Nikola Karlić i Marko Milić Pavlović u 16. stoljeću. Katedrala se nalazi na hvarskom trgu, na mjestu nekadašnjeg benediktinskog samostana, a datira iz 16/17. stoljeća. Zvonik hvarske katedrale smatra se jednim od najljepših zvonika u Dalmaciji.

Na katedrali su sačuvani pojedini romaničko-gotički arhitektonski elementi i dijelovi kamenog namještaja iz starije crkve, ali nije poznato kada je ta prvobitna samostanska crkva povećana ni kako je izvorna denominacija sv. Marije pretvorena u sv. Stjepana. Pretpostavka je da je takva promjena uvjetovana prelaskom biskupa, a samim time i središta biskupije, iz Starog Grada (starog Hvara) u (novi) Hvar 1278. godine (Duboković Nadalini, 1982).

Unutrašnjost katedrale je trobrodna s 11 mramornih i dva drvena oltara. Veliki mramorni oltari su vrhunsko ostvarenje barokne umjetnosti, a njihova likovna vrijednost očituje se u raznim arhitektonskim ornamentima, likovima anđela i svetaca, biljnim motivima i raznobojnim komadima mramora od kojih su sastavljeni. U katedrali, ali i u njenoj riznici, čuvaju se brojna vrijedna djela, a najznačajnija kiparska djela su kameni oltar sv. Luke iz 15. stoljeća te kasnogotički kip sv. Mihovila koji ubija zmaja (Mihovilović, 1995).

Arsenal

Gradnja monumentalnog Arsenala započela je još u prvoj polovici 16. stoljeća, a izvorno je imao funkciju spremišta za hvarsku galiju. Izgrađen je na mjestu srednjovjekovnog Arsenala koji je utemeljen 1292. godine. Iznad Arsenala nalazi se Hvarsko pučko kazalište koje se smatra najstarijim javnim kazalištem u Europi, a uz koje danas djeluje galerija suvremene umjetnosti "Arsenal" (Belamarić, 2004).

Arsenal u gradu Hvaru jedan je od najbolje očuvanih na Mediteranu. Monumentalna kamena zgrada s lukom otvorenim prema zapadu izgrađena je na samoj obali, a u prošlosti je služila kao brodogradilište i spremište za galije i druge brodove.

Arsenal je oštećen više puta – prvo napadom Turaka 1571. godine, eksplozijom baruta na citadeli 1579. godine, ali ubrzo nakon toga je popravljen i stavljen pod krov. Za te radove zaslužan je Pietro Semitecolo, hvarski knez koji se u grad uveo red i postigao mir između plemićkog i pučkog staleža. Bio je na vlasti od 1611. do 1613. godine, a kao spomen na postizanje socijalnog mira izgradio je prvo komunalno kazalište u Europi (<http://www.otok-hvar.com/hr/hvar-kroz-povijest>, 2021).

Hvarska loža - Loggia

Hvarska Loggia projekt je arhitekta Tripuna Bokanića s otoka Brača. Prizemni dio sagradio je od pravilnih kamenih blokova koji čine lukovi prozora i vrata, a kada je loža restaurirana dodani su i mali obelisci.

Hvarska Loggia kroz povijest je imala više funkcija, pa je tako za vrijeme vladavine Mletaka služila kao javna sudnica. Imala je mjesto za kneza i suce, kamene klupe i kameni stol. U toj sudnici donesene su brojne kazne, osude i propisi, a održavale su se i javne licitacije za otkup poreza i carina. Još jedna od funkcija Loggie bila je zaklon od kiše i oluje, pa su je tako vojnici i putnici u prolazu često koristili kao prenoćište. Također, u ovom prostoru se jedno vrijeme nalazio i "Kursalon", odnosno čitaonica, plesna dvorana, hotelska kavana i okupljalište za hvarsku društvenu elitu (Novak, 1960).

Danas hvarska Loggia ima više namjena. U njoj su se neko vrijeme održavale razne izložbe, predavanja, recitacije, dodjele diploma i slično, ali služila je i za sastanke i sjednice Gradskog vijeća.

Prije nekoliko godina završeni su radovi kojima je vanjski kamen potpuno očišćen i impregniran, obnovljeni su prednji lukovi, a ove godine završena je i unutarnja renovacija kojom je Loggia ponovno uređena onako kako je izgledala u povijesti.

Hvarsko pučko kazalište

Hvarsko pučko kazalište zauzima posebno mjesto u kulturi južne Hrvatske zbog datuma njegova nastanka. Naime, već spomenuti knez Pietro Semitecolo otvorio je hvarsko kazalište 1612. godine, a dokaz tome je natpis koji je uklesan na ulazu u zgradu, a koji glasi: „ANNO PACIS SECUNDO MDCXII“ (Druge godine mira, 1612.) (Mihovilović, 1995). Arsenalu je sa sjeverne strane dograđen Belvedere koji ujedno služi i kao kazališna terasa odakle se pruža pogled na cijeli trg i dio grada koji je opasan zidinama. Naknadno je pod tom terasom uređen prostor Fontika koji je služio kao skladište žita za potrebe hvarske komune. Sklop hvarskog kazališta i Arsenalata smatra se spomenikom najviše kategorije i od izuzetnog je nacionalnog značaja. Danas se u tim prostorima održavaju razne priredbe, izložbe i slično, a sam prostor kazališta obnovljen je i otvoren za razgledavanje (Karlić i Vučetić, 2012).

Južna strana obiluje brojnim atrakcijama koje većinom nisu prepoznate kao takve, pa se tako njima adekvatno ni ne upravlja. Na rubu uvale Milna, 5 kilometara istočno od Hvara, nalazi se napušteno selo Malo Grablje koje je dugo bilo stanište današnjih stanovnika Milne koji su, zbog bolesti koja je poharala selo, bili prisiljeni otići i

nastaniti se negdje drugdje. Zapadnije u uvali nalazi se fortificirani barokni ljetnikovac obitelji Ivanić koji je bio naslijedio Matij, vođa hvarske pučke bune. Dalje uz obalu nalazi se selo Zaraće na čijoj je obali Gospina crkva iz 16. stoljeća.

Selo Sveta Nedjelja nalazi se ispod najvišeg vrha otoka – Svetog Nikole. Tu se u renesansno doba nalazio mali augustinski samostan od kojega je danas može vidjeti samo crkva. Smatra se da se u Svetoj Nedjelji prave najbolja hvarska crna vina, a u blizini, točnije u Zavali, najbolja bijela vina.

Južno od Hvara nalazi se otok Šćedro s dvije duboke, dobro zaštićene luke, a zanimljivo je da se u kanalu između Šćedra i Hvara 47. godine prije Krista odigrala bitka između Cezarovca Vatiniususa i Pompejevca Oktavija u kojoj je uništena gotovo cijela Oktavijeva flota (Belamarić, 2004).

U nastavku je priložena tablica materijalnih kulturnih dobara u gradu Hvaru i pripadajućim naseljima koja je preuzeta iz registra kulturnih dobara.

Tablica 3. Materijalna kulturna dobra grada Hvara i pripadajućih naselja

NAZIV KULTURNOG DOBRA	MJESTO	VRSTA KULTURNOG DOBRA
Antički brodolom	Hvar	Arheologija
Antički brodolom	Sveta Nedjelja	Arheologija
Novovjekovni brodolom	Hvar	Arheologija
Prehistorijske gomile i podmorje u uvali Vira	Hvar	Arheologija
Arheološko nalazište Markova špilja	Hvar	Arheologija
Ostaci brodoloma ispred uvale Lučišće	Milna	Arheologija
Ostaci brodoloma ispred uvale Zaraće	Zaraće	Arheologija
Antička vila u uvali Soline na otoku sv. Klement	Hvar	Arheologija

Arheološka zona grada Hvara	Hvar	Arheologija
Ostaci antičkog brodoloma s teretom tanjura i amfora	Hvar	Arheologija
Ruralna cjelina Zaraće	Zaraće	Kulturno-povijesna cjelina
Ruralna cjelina Velo Grablje	Velo Grablje	Kulturno-povijesna cjelina
Kulturno-povijesna cjelina grada Hvara	Hvar	Kulturno-povijesna cjelina
Crkva sv. Vida	Velo Grablje	Nepokretna, pojedinačna
Pustinjački stan sa crkvom	Sveta Nedjelja	Nepokretna, pojedinačna
Crkva Blažene Djevice Marije	Zaraće	Nepokretna, pojedinačna
Palača Radošević	Hvar	Nepokretna, pojedinačna
Kuća Gargurić	Hvar	Nepokretna, pojedinačna
Kuća Machiedo	Hvar	Nepokretna, pojedinačna
Kuća Stanušić-Bibić	Hvar	Nepokretna, pojedinačna
Kompleks kuća Gazarović	Hvar	Nepokretna, pojedinačna
Kuća Barišić	Hvar	Nepokretna, pojedinačna
Kuća biskupa Tome Tomassinija	Hvar	Nepokretna, pojedinačna
Tvrđava Napoljun (Napoleon)	Hvar	Nepokretna, pojedinačna
Gradske zidine	Hvar	Nepokretna, pojedinačna
Luka Mandrač	Hvar	Nepokretna, pojedinačna
Obala Fabrika	Hvar	Nepokretna, pojedinačna
Tvrđava Fortica	Hvar	Nepokretna, pojedinačna
Arsenal i kazalište	Hvar	Nepokretna, pojedinačna

Loža i kula-sat	Hvar	Nepokretna, pojedinačna
Kuće Zaninović	Hvar	Nepokretna, pojedinačna
Palača Paladini zimska	Hvar	Nepokretna, pojedinačna
Kuća Machiedo	Hvar	Nepokretna, pojedinačna
Kuća Fazanić	Hvar	Nepokretna, pojedinačna
Palača Paladini ljetna	Hvar	Nepokretna, pojedinačna
Kuća Barbić	Hvar	Nepokretna, pojedinačna
Kuća Užižić i kuća Jakšić	Hvar	Nepokretna, pojedinačna
Baterija Andreas na Križnome ratu	Hvar	Nepokretna, pojedinačna
Kuća Vučetić	Hvar	Nepokretna, pojedinačna
Kuća Rosso	Hvar	Nepokretna, pojedinačna
Kuća Matković	Hvar	Nepokretna, pojedinačna
Kuća Vučetić	Hvar	Nepokretna, pojedinačna
Kuća Marchi	Hvar	Nepokretna, pojedinačna
Kuća Domančić	Hvar	Nepokretna, pojedinačna
Kuća Bučić	Hvar	Nepokretna, pojedinačna
Kuća Padovan	Hvar	Nepokretna, pojedinačna
Vojna promatračnica Smokovnik	Hvar	Nepokretna, pojedinačna
Vila Marchi	Hvar	Nepokretna, pojedinačna
Kuća uz crkvu Gospe Anuncijate	Hvar	Nepokretna, pojedinačna
Kuća Mihovilčević	Hvar	Nepokretna, pojedinačna
Kuća Maričić	Hvar	Nepokretna, pojedinačna

Kuća Matijević	Hvar	Nepokretna, pojedinačna
Kuća Bibić	Hvar	Nepokretna, pojedinačna
Kuća Marić	Hvar	Nepokretna, pojedinačna
Kuća Vučetić	Hvar	Nepokretna, pojedinačna
Zgrada Macela	Hvar	Nepokretna, pojedinačna
Crkva sv. Nikole na groblju	Hvar	Nepokretna, pojedinačna
Svjetionik Pokonji Dol	Hvar	Nepokretna, pojedinačna
Svjetionik Ražanj	Milna	Nepokretna, pojedinačna
Crkva sv. Klementa	Hvar	Nepokretna, pojedinačna
Sklop crkve sv. Magdalene s arheološkim nalazištem	Hvar	Nepokretna, pojedinačna
Crkva Zvijezda mora	Hvar	Nepokretna, pojedinačna
Bivši hospicij i tvrđava Veneranda	Hvar	Nepokretna, pojedinačna
Zvonik i ostaci crkve sv. Marka	Hvar	Nepokretna, pojedinačna
Ruševni ostaci crkve sv. Pelegrina	Hvar	Nepokretna, pojedinačna
Crkva sv. Kuzme i Damjana	Hvar	Nepokretna, pojedinačna
Crkva sv. Ivana Krstitelja	Hvar	Nepokretna, pojedinačna
Franjevački samostan Gospe od Milosti	Hvar	Nepokretna, pojedinačna
Crkva sv. Roka	Hvar	Nepokretna, pojedinačna
Crkva sv. Nikole od Planine	Sveta Nedjelja	Nepokretna, pojedinačna
Crkva sv. Duha	Hvar	Nepokretna, pojedinačna
Kuća Maričić-Domančić	Hvar	Nepokretna, pojedinačna

Katedrala sv. Stjepana Pape	Hvar	Nepokretna, pojedinačna
Ljetnikovac Božić.Ivanić	Milna	Nepokretna, pojedinačna
Kuća Bracanović i kuća uz bunar u Grodi	Hvar	Nepokretna, pojedinačna
Zgrada bivšeg hotela Slavija	Hvar	Nepokretna, pojedinačna
Palača Ivanić	Hvar	Nepokretna, pojedinačna
Sklop građevina na otočiću Galešniku	Hvar	Nepokretna, pojedinačna
Ljetnikovac Hanibala Lucića	Hvar	Nepokretna, pojedinačna
Crkva Gospe Anuncijate	Hvar	Nepokretna, pojedinačna
Kuća Jakša	Hvar	Nepokretna, pojedinačna
Kuća Bartučević	Hvar	Nepokretna, pojedinačna
Sklop kuća uz crkvu sv. Ivana	Hvar	Nepokretna, pojedinačna
Zgrada bivše mletačke bolnice	Hvar	Nepokretna, pojedinačna
Bunar na Pjaci	Hvar	Nepokretna, pojedinačna
Bunar u Grodi	Hvar	Nepokretna, pojedinačna
Gornji bunar na Dolcu	Hvar	Nepokretna, pojedinačna

Izvor: Registar kulturnih dobara RH, <https://registar.kulturnadobra.hr/#/>, 2022.

3.1.2. Grad Stari Grad

Starogradsko polje

Starogradsko polje upisano je na UNESCO-ovu listu svjetske baštine 2008. godine. Ono predstavlja primjer staroga tradicijskog krajolika te se smatra najbolje sačuvanom grčkaom parcelacijom na Mediteranu (Čavić, 2016).

Glavno obilježje Starogradskeg polja je kamen, pa samim time ono predstavlja tipičan mediteranski krajolik. Suhozid je najvažnija i najstarija struktura, a njime su izgrađene velike terase koje čuvaju plodnu zemlju od bujica. Također, napravljena je i osnovna grčka podjela polja, kao i brojne manje parcele nastale u stoljetnim dijeljenjima zemljišta među nasljednicima (Čavić i Popović, 2012).

Glavni razlozi za naseljavanje današnjega Staroga Grada bili su brojni izvori pitke vode, veliko plodno polje, odnosno Starogradske polje koje je ujedno omogućavalo i njegovu samostalnost te ga je činilo pravim gradom-državom, a i sama činjenica da se nalazi u dubokom i zaštićenom zaljevu. Polje je premjereno i međusobno podijeljeno od strane kolonista u pravilnu mrežu parcela veličine 180 x 900 metara. Kao i na ostatku otoka, zbog podneblja, glavne kulture koje su se uzgajale na tom području bile su masline i vinova loza. Također, u svrhu zaštite polja bio je postavljen i sustav obrane čiji ostaci se mogu vidjeti i danas (Čavić, 2016).

Tvrđalj Petra Hektorovića

Sa zapadne strane Staroga Grada nalazi se utvrđeni dvorac Petra Hektorovića. Lokalno stanovništvo ovaj ljetnikovac naziva Tvrđalj, a isti se sastoji od dvije cjeline – velikog perivoja i monumentalnog dvorca. Dok je Petar Hektorović živio i djelovao na tom području, Tvrđalj su često posjećivali putnici i siromasi koji su bili smješteni u hospicij, a samu utvrdu Petar je sagradio, kako je i sam svjedočio, za sebe i za svoje prijatelje (Prosperov Novak, 2006).

Tvrđalj je građen u plicaku nasipavanjem mora, jer se u ono vrijeme plodna zemlja pažljivo čuvala. Zbog takvog načina gradnje bio je okružen morem sa svih strana, a u njega se ulazilo preko pokretnog mosta. Gradnja ove utvrde trajala je punih četrdeset godina i to od strane domaćih majstora prema nacrtima samoga pjesnika (Karlić i Vučetić, 2012).

U nastavku je priložena tablica materijalnih kulturnih dobara grada Stari Grada i pripadajućih naselja koja je preuzeta iz Registra kulturnih dobara.

Tablica 4. Materijalna kulturna dobra grada Stari Grada i pripadajućih naselja

NAZIV KULTURNOG DOBRA	MJESTO	VRSTA KULTURNOG DOBRA
Kulturni krajolik Starogradsko polje	Stari Grad	Kulturni krajolik
Urbanistička cjelina Stari Grad	Stari Grad	Kulturno-povijesna cjelina
Kraljevi dvori	Vrbanj	Nepokretna, pojedinačna
Trg Škor	Stari Grad	Nepokretna, pojedinačna

Izvor: Registar kulturnih dobara RH, <https://registar.kulturnadobra.hr/#/>, 2022.

3.1.3. Jelsa i naselja hvarske ravnice

Vrbanj nosi titulu najvećeg otočnog sela i zavičaja vođe pučke bune – Matija Ivanića. Iznad sela nalazi se ruševina crkvice sv. Vida, a na najvišem, već spomenutom, otočnom vrhu nalazi se crkvice sv. Nikole koju su sagradili žitelji spomenutog sela 1487. godine. Vrbanj, iako sada administrativno pripada Starome Gradu, je također bio matica susjednog sela Svirče u kojem se nalazi stara župna crkva sv. Magdalene s grobljem koja je obnovljena u 20. stoljeću, a zvonik datira iz 18. stoljeća. U sljedećem selu, Vrisniku, nalazi se labirintski sklop kuća Bojanić i vidikovac uz župnu crkvu sv. Antuna opata s alejom čempresa i crkvicom sv. Roka. Pitve se spominju kao mjesto sudovanja hvarskog kneza Njegoja još 1206. godine.

S obalne strane nalazi se Vrboska, selo koje se razvilo u 15. stoljeću u šumovitoj uvali na sjevernoj strani otoka. Krajem 15. stoljeća, dio stanovništva zatražio je odcjepljenje od matične vrbanjske župe te su sagradili crkvu sv. Lovrinca. Vrboska je najviše stradala za vrijeme Pučkog ustanka, ali i kasnije, pred Lepantsku bitku 1571. godine. Tom napadu opirala se samo Jelsa sa svojom utvrđenom crkvom te Hektorovićev Tvrđalj u Starome Gradu.

Jelsa se razvijala od 13. stoljeća kao glavna luka već spomenutog sela Pitve. Crkva sv. Marije nalazi se na grebenu poviše uvale, a sagrađena je još 1331. godine. Pregradnja ove crkve izvršena je 1535. godine, nedugo nakon što je crkva-tvrđava obranila Jelsu.

Dogradnja zvonika i preoblikovanje pročelja odrađeno je u 19. stoljeću, a danas se u toj crkvi čuvaju brojne vrijedne umjetnine od kojih je najzanimljiviji reljefni oltarski poliptih kojeg je napravio Urban Bavarca de Surgge 1636.–1645. godine. Neizostavan dio je i Tor – četverokutna kula iz razdoblja prije nove ere, sazidana od golemih blokova čija dužina iznosi i više od dva metra. Nalazi se na brdu jugoistočno od Jelse na uskoj zaravni koja gleda na čitavo hvarsko-bračko područje – do Šolte na zapadu te makarskog primorja na istoku (Belamarić, 2004)

U nastavku je priložena tablica materijalnih kulturnih dobara Jelse i pripadajućih naselja koja je preuzeta iz Registra kulturnih dobara.

Tablica 5. Materijalna kulturna dobra Jelse i pripadajućih naselja

NAZIV KULTURNOG DOBRA	MJESTO	VRSTA KULTURNOG DOBRA
Antički brodolom	Vrboska	Arheologija
Špilja u uvali Pokrivenik	Zastražišće	Arheologija
Arheološko nalazište Grapčeva špilja	Humac	Arheologija
Ostaci antičkog brodoloma	Zavala	Arheologija
Zaseok Visoka	Gdinj	Kulturno-povijesna cjelina
Kulturno-povijesna urbanistička cjelina Jelse	Jelsa	Kulturno-povijesna cjelina
Urbanistička cjelina naselja Vrboska	Vrboska	Kulturno-povijesna cjelina
Kulturno-povijesna cjelina Pitve	Pitve	Kulturno-povijesna cjelina

Selo Vrisnik	Vrisnik	Kulturno-povijesna cjelina
Crkva sv. Barbare	Zastražišće	Nepokretna, pojedinačna
Ostaci utvrde Grad	Jelsa	Nepokretna, pojedinačna
Kula Obradić-Bevilaqua	Gromin Dolac	Nepokretna, pojedinačna
Crkva sv. Ivana	Jelsa	Nepokretna, pojedinačna
Crkva sv. Petra	Vrboska	Nepokretna, pojedinačna
Crkva sv. Jakova	Pitve	Nepokretna, pojedinačna

Izvor: Registar kulturnih dobara RH, <https://registar.kulturnadobra.hr/#/>, 2022.

3.1.4. Sućuraj

Sućuraj je općina smještena na istočnom rtu otoka Hvara, a prvi pisani spomeni o Sućurju datiraju iz 14. stoljeća. Ova općina obiluje arhitektonskim i drugim ostacima materijalne baštine još iz prastarih vremena koji svjedoče o postojanju dva grada koja su potresom potonula, a čiji se ostaci, pod morskom površinom, vide i danas. Tijekom stoljeća Sućuraj je oblikovan od strane Ilira, Rimljana, Mlečana i Francuza, a svoje zlatno doba doživljava u 17. stoljeću kada je sagrađena mletačka Fortica. Sućuraj je 1975. godine dobio svojstvo spomenika kulture, jer je u njemu sačuvan čitav niz arhitektonskih oblika prošlosti, a crkva sv. Ante Padovanskog predstavlja jedan od najvrjednijih spomenika sakralne kulturne baštine ove općine. Drugi vrijedan spomenik je crkva sv. Jurja koja nastaje postepeno od 13. stoljeća, a najviše se razvila u 15. i 16. stoljeću (<https://www.hvarinfo.com/hr/sucuraj/>, 2022). Sućuraj posjeduje još nekoliko vrijednih kulturnih dobara koja su prikazana u tablici u nastavku.

Tablica 6. Materijalna kulturna dobra općine Sućuraj i pripadajući naselja

NAZIV KULTURNOG DOBRA	MJESTO	VRSTA KULTURNOG DOBRA
Hidroarheološko nalazište	Sućuraj	Arheologija
Ostaci brodoloma parobroda Dubrovnik	Sućuraj	Arheologija
Ostaci potonulog američkog aviona B-24 Liberator iz Drugog svjetskog rata, koji se nalaze u kanalu između Hvara i Pelješca	Sućuraj	Arheologija
Kulturno-povijesna cjelina naselja Sućuraj	Sućuraj	Kulturno-povijesna cjelina
Crkva sv. Ante	Sućuraj	Nepokretna, pojedinačna
Staro groblje	Sućuraj	Nepokretna, pojedinačna
Tvrđava	Sućuraj	Nepokretna, pojedinačna
Svjetionik	Sućuraj	Nepokretna, pojedinačna
Crkva sv. Jurja	Sućuraj	Nepokretna, pojedinačna

Izvor: Registar kulturnih dobara RH, <https://registar.kulturnadobra.hr/#/>, 2022.

3.2. Nematerijalna baština

Zbog bogate povijesti Hvar obiluje kako materijalnom, tako i nematerijalnom baštinom. Nematerijalna kulturna baština ovog otoka prepoznata je u svijetu, pa su tako neka od dobara uvrštena i na UNESCO-vu listu svjetske baštine. Na spomenutoj listi nalaze se hvarska čipka, procesija *Za Križen*, klapsko pjevanje i mediteranska prehrana, a biti će detaljnije opisani u nastavku.

3.2.1. Hvarska čipka

Vještina izrade hvarske čipke od agave smatra se najmlađom od svih tradicijskih vještina čipkarstva na prostoru čitave Hrvatske. Unatoč tome što je njezina izrada vezana za samo jedan prostor u jednom gradu, ona je stekla status nacionalnog dobra. Ovakvu vrstu čipke u Hrvatskoj izrađuju samo redovnice u benediktinskom samostanu u gradu Hvaru. Vještina koja je potrebna za njenu izrade potječe je s Kanarskih otoka, a u gradu Hvaru je prisutna od polovice 19. stoljeća (Eckhel, 2003).

Benediktinski samostan u gradu Hvaru postoji od 1664. kada su iz Raba u Hvar došle dvije redovnice kako bi samostan mogao započeti sa svojim djelovanjem. Hvarska komuna se još od 1534. zalagala se za osnutak ovog samostana, a i lokalno stanovništvo je svojim doprinosima poticalo izgradnju. Najveću zasluga nedvojbeno preuzima biskup Milanij koji je priveo kraju dugogodišnje otezanje oko osnutka samostana. Naime, on je osobno otišao u Rab kako bi doveo redovnice u hvarski samostan. Redovnice su osnovale žensku pučku školu te je samostalno vodile od 1826. do 1886. – punih šezdeset godina, dok 1886. nije osnovana i državna pučka škola. Benediktinski samostan danas je posebno prepoznat u svijetu po već spomenutoj čipki od agave koja se tamo njeguje po tradiciji od prije 100–120 godina, a ta se vještina prenosi sa starijih na nove generacije (<http://www.tzhvar.hr/hr/hvar/suveniri/cipka/>, 2021).

Niti od kojih se izrađuje čipka se posebnim postupkom izvlače iz sredine svježih listova agave koji ne smiju biti stariji od tri godine. Nakon obrade one su bijele, poprilično tanke te moraju imati određenu dužinu i čvrstoću. Razlikuju se tri vrste

čipki prema vrsti i tehnici izrade, a to su tenerifa, zatim tenerifa s mreškanjem te mreškanje na okviru. Proces izrade se odvija na kartonu, običnom iglom, preko mreže od razapetih niti agave, bez ikakvog nacrtu ili šablone, a najbolje vrijeme za izrađivanje čipke je vlažno, odnosno "južno" vrijeme. Oko niti podloge isprepleću se različiti, ali uglavnom geometrijski motivi. Kod mreškanja podloga sadrži mrežu manjih kvadratnih okanaca po kojima se, na isti način, iglom rade motivi ukrasa. Svaka čipka je unikatna, a izgled ovisi o kreativnosti i mašti onoga tko ju izrađuje (Eckhel, 2003).

3.2.2. Klapsko pjevanje

Klapsko pjevanje se na UNESCO-voj listi nematerijalne kulturne baštine nalazi od 2012. godine. Upravo klape u koje je opjevavaju skoro svaki segment života na obali i otocima, predstavljaju obilježje po kojem se Dalmacija prepoznaje. Ovaj glazbeni izričaj nastao je sredinom 19. stoljeća, a okarakteriziran je jednostavnošću glazbene strukture, odnosno pučkim višeglasjem bez instrumentalne pratnje. Klapa izvorno bila rezervirana za skupinu muškaraca, ali u zadnjih nekoliko desetljeća okupljaju se i ženske klape. Ovakva vrsta pjesme izvodi se svugdje, na ulicama, trgovima, u konobama s društvom uz bevandu, a zbog toga je postala neizostavan dio dalmatinske društvenosti i simbol glazbenog identiteta regije (Čavić, 2016).

Pojava koja je nekada bila isključivo folklornog karaktera, danas se kao organizirani glazbeni amaterizam publici predstavlja preko masovnih medija, festivala te koncerata. Klapa se definira kao skupina od četiri do osam muškaraca koji pjevaju četveroglasno, nešto rjeđe i troglasno, s jednim prvim tenorom. Iako su se od začetaka klapskog pjevanja događale brojne promjene, ipak je sačuvana autentičnost izvođačke prakse (Povržanović, 1989).

Klupske pjesme mogu se lako prepoznati po svojoj unutrašnjoj glazbenoj strukturi, sadržaju teksta, melodiji i harmoniji. Tekstovi se uglavnom odnose na ljubavnu tematiku, ali često se mogu čuti i šaljivi, vedri ili poetski tekstovi kao i oni s velikom dozom sentimentalizma (<https://www.stari-grad.eu/hr/hvar-otok-unesco/klapsko-pjevanje>, 2021).

3.2.3. Mediteranska prehrana

Mediteranska prehrana je skup aktivnosti, znanja, prakse, usmene predaje, slavlja i tradicije koji čine dio svakodnevne kulture, a na UNESCO-voj listi nematerijalne baštine nalazi se od 2013. godine. Osnovne resurse ovakve vrste prehrane predstavljaju uzgoj maslina i vinove loze te ribarstvo. Mediteranska prehrana u sebi nosi i društveni aspekt kojeg predstavljaju zajedničko obavljanje poslova, razmjena namirnica, obiteljsko blagovanje i slično. Također, smatra se da žene imaju vrlo važnu ulogu u očuvanju ovog dijela kulture, odnosno u njegovom prenošenju na buduće generacije (Čavić, 2016).

Vještine, znanja, rituali, simboli te običaji vezani uz žetvu, ribolov, sjetvu, stočarstvo, preradu, kuhanje, te posebno dijeljenje i konzumiranje hrane, predstavljaju temelj mediteranske prehrane. Ona se smatra temeljem identiteta svih koji žive na Mediteranu, ali i tekovinom raznih kultura i utjecaja koji se prenose s koljena na koljeno, a takav način prehrane se u Hrvatskoj, ali i u mnogim drugim mediteranskim zemljama, očituje u materijalnoj, društvenoj i simboličnoj sferi svakodnevice.

Mediteranski način prehrane prilagođava se sezonskom ritmu, a od svog nastajanja uključuje iste osnovne namirnice poput ribe, zelenog lisnatog povrća, mahunarki, maslinovog ulja, svježih začina itd.

Nadalje, mediteranska prehrana ima i društvenu komponentu u kojoj su naglašene vrijednosti gostoprimstva, kreativnosti, te načina života vođenog poštivanjem različitosti. Kao što je već spomenuto, Mediteranska prehrana je 2013. uvrštena na UNESCO-vu listu nematerijalne baštine Grčke, Maroka, Italije, Cipra, Hrvatske, Portugala i Španjolske. Hrvatska je za područja koja predstavljaju mediteransko naslijeđe u prehrani odabrala otoke Brač i Hvar (<https://www.stari-grad.eu/hr/hvar-otok-unesco/mediteranska-prehrana>, 2021).

3.2.4. Procesija Za Križen

Procesija *Za Križen* odvija se svake godine na Veliki četvrtak, kada u sumrak iz Jelse i okolnih sela kreću kolone vjernika u kojoj zavjetovani nositelji križa cijelu noć obilaze crkve na svom području, a tek u zoru se vraćaju u svoju matičnu crkvu. U ovom događaju sudjeluje šest središnjih župa otoka, odnosno Jelsa, Pitve, Vrisnik, Svirče, Vrbanj i Vrboska. Procesija započinje misom koja se odvija u isti sat u svakoj od župnih crkava. Po završetku mise ispred crkava sastavljaju se procesije koje se kreću u smjeru kazaljke na satu. Dakle, procesija Jelšana kreće prema župnoj crkvi u Pitvama, Pitovljana prema Vrisniku, Vrisničana prema Svirčima, Svirčana prema Vrbanju i tako dalje, sve dok se svaka od procesija ne vrati u svoju matičnu crkvu. Kretanje procesija se odvija na način da se jedna procesija nikako ne sretne s drugom procesijskom skupinom (Pavičić Kotin, 2009).

Put je dug oko 22 kilometra, često uz nepovoljne vremenske prilike. Svećenici po pravilu ne idu u procesiju, nego je isprate i dočekaju, ali događalo se da su poneki župnici ipak bili križonoše. U zoru, kada se svi križevi vrate u matična mjesta, odvija se obred u župnoj crkvi nakon čega je procesija završena. U Jelsi se kraj procesije odvija malo drugačije nego u ostalim selima na otoku, a razlika je u tome što se jelšanski križonoša za kraj procesije u punom trku s križem „baca u zagrljaj“ svećeniku koji ga pred crkvom čeka s pukom (Majnarić, 2003).

Procesija *Za Križen* u središtu otoka Hvara prikazuje primjer iznimno visokih religijskih vrijednosti. Uvrštenjem na UNESCO-vu listu nematerijalne kulturne baštine ovaj događaj doprinosi osiguranju bolje vidljivosti nematerijalne kulturne baštine, ali i svijesti o njenom značenju te ohrabrenju dijaloga koji poštuje kulturne različitosti. Kada se govori o procesiji *Za Križen*, tada svakako u pojmu tradicije treba naglasiti dvije stvari, a to su:

- prenošenje vjere,
- čuvanje običaja.

Očito je da su obredna pravila i ljubav prema tradiciji svojim dugogodišnjim trajanjem ušli u svijest lokalne vjerničke kulture ili etno-kulture, pa tako i UNESCO s

tog stajališta procesiju *Za Križen* vrednuje kao "izvanredno svjedočanstvo kulturne tradicije" (Škunca, 2013).

3.3. Manifestacije

Na otoku Hvaru održavaju se brojne manifestacije, pogotovo u ljetnim mjesecima, kako zbog turista, tako i zbog povoljnijeg vremena. Od lokalnog stanovništva često se može čuti kako u zimskim mjesecima nema dovoljno događanja, što ostavlja dojam zanemarivanja lokalnih žitelja i fokusiranja samo na turiste. u nastavku će biti nabrojane i opisane neke od najpoznatijih manifestacija na otoku.

Hvarske ljetne priredbe – grad Hvar

Hvarske ljetne priredbe održavaju se svake godine još od 1961., pa je tako 2021. godine održano jubilarno 60. izdanje. Ovaj festival slovi se kao jedan od najstarijih ljetnih festivala na jadranskoj obali, ali i otocima. Fokus se stavlja na očuvanje hrvatske i hvarske kulturne baštine, pa tako primjerice važan dio programa čine izvedbe dalmatinskih klapa čije je pjevanje uvršteno na UNESCO-vu listu nematerijalne kulturne baštine (<https://visithvar.hr/hr/59-hvarske-ljetne-priredbe-program-2/>, 2021).

Hvarske ljetne priredbe ili *Hvarsko ljeto* započinje u svibnju, nekada i u travnju, a traje do početka listopada. Ovaj festival na povijesnim lokacijama grada okuplja razne izvođače iz Hrvatske i svijeta, ali osim renomiranim izvođačima posebna pažnja se pridaje i mladim, akademski obrazovanim glazbenicima, kojima takvi nastupi postaju jedna od važnih stepenica u njihovoj karijeri (<https://yellow.place/en/hvar-summer-festival-hvar-croatia>, 2021).

Festival lavande – grad Hvar

Ovaj festival održava se u Velom Grablju, obično započinje krajem lipnja, a označava gospodarsku, edukativnu, turističku i kulturnu manifestaciju kojom se slavi dugogodišnja tradicija uzgoja i proizvodnje lavande na tom području. Festival traje

dva dana, a na njemu se održavaju razne zanimljive i poučne radionice te kulturna, društvena i edukativna događanja. Sve je u znaku lavande: marmelada od lavande, svijeće od lavande, kreme od lavande, sladoled i med od lavande, slike lavande te poznati strip junak Lavanderman (<http://www.neodoljihrvatska.eu/2021/05/23/festival-lavande-velo-grablje-hvar/>, 2021).

Ovu manifestaciju osmislila je udruga Pjover kako bi skrenula pažnju na zaštitu i revitalizaciju sela Velo Grablje. Festival se održava svake godine već više od 10 godina, a od 2019. Godine posjeduje i oznaku Hrvatskog otočnog proizvoda (<http://www.pjover.com/grobajske-institucije/festival-levande/>, 2021).

Fešta forske pulene – grad Hvar

Organizirani susret tradicijskih brodova ili *Fešta forske pulene* održava se svake godine od 2011. Nastala je kao želja za očuvanjem tradicionalnih drvenih brodova otoka Hvara kao što su gajete, gucevi, leuti, batane i kaići, ali i kako bi se odala počast našim precima koji su uz pomoć drvenih brodova, svojim trudom i umijećem ostavili ono što danas ovaj otok čini prepoznatljivim.

Pulena je drvena skulptura koja se nalazila na pramcima srednjovjekovnih i antičkih trgovačkih i ratnih jedrenjaka. Pulene su bile raznovrsne te su imale različite funkcije, pa su tako primjerice u početku bile postavljene tako da gledaju u more kako bi zadovoljile bogove, zatim su imale funkciju da uplaše neprijatelja, a kasnije su postale dekorativni element broda (<https://www.flag-skoji.hr/vijesti/10-festa-forske-pulene>, 2021).

Ova manifestacija ima bogati program koji uključuje izložbe, natjecanje u sportskim igrama, revijalnu regatu, bal jedara, zakuske, ali i Svetu misu u Benediktinskom samostanu (<https://visithvar.hr/hr/festa-forske-pulene/>, 2021).

Fešta vina – općina Jelsa

Fešta vina je festival koji se održava u Jelsi svake godine u zadnjem tjednu kolovoza. Cilj je promocija hvarskih vina, posebice onih koja se proizvode u okolici Jelse koja je plodno područje za uzgoj vinove loze. Festival traje dva dana, a nudi razna sportska i zabavna natjecanja kao što su vaterpolo utakmice, natjecanja u veslanju, regate i natjecanje u kojem se sudionici moraju popeti na stup visok deset metara kako bi spustili pršut. Naravno, uljučene su i razne degustacije hrane i vina, koncert za završnicu te vatromet (<https://tzjelsa.hr/en/dogadanja/the-wine-festival/>, 2021).

Puhijada – grad Stari Grad

Puhijada je festival kulture, zabave, sporta i gastronomije koji se održava svake godine, obično u kolovozu, u mjestu Dol na otoku Hvaru. Ovim festivalom se promovira lovno-gastronomska tradicija koja je na ovom području očuvana još iz vremena Rimskog Carstva. Puhijada traje nekoliko dana, a nudi bogat program koji sadrži izložbe, predstave, ocjenjivanje vina, turnir u balotama, radionice, igre te razne koncerte i zabave uz roštilj. Kao što samo ime festivala govori, glavna zvijezda ovog događaja je puh, pa tako posjetitelji mogu probati "puha u dvi fete kruha", ali i mnoga druga jela iz ponude (<http://www.otok-hvar.com/hr/vijesti-najave/program-7.-puhijade-u-dolu-1343>, 2021).

Tam Tam Music Festival – općina Sućuraj

Tam Tam festival je glazbena manifestacija koja se održava u Sućurju od 2012. godine. Glavni dio programa čine brojni kvalitetni domaći i strani alternativni *rock* izvođači i DJ-evi, a festival je nastao u želji za očuvanjem *rock* i *underground* scene koja je u Sućurju aktivna još od 1997. godine. Za ovaj festival zaslužni su lokalni bendovi koji su 2008. godine organizirali koncert na nogometnom igralištu s improviziranom pozornicom, a pozornica se sastojala od dva mala kamiona marke TAM. Tako je bilo sve do 2012. godine kada je prvi put službeno održan pravi festival koji je ime dobio upravo zbog TAM-ovih kamiona (<https://sucidaj.hr/manifestacije/>, 2021).

Otok Hvar nudi i brojne druge događaje kao što su ribarske večeri koje se odvijaju u nekoliko mjesta na otoku, razni plesovi pod maskama za vrijeme karnevala, predstave, koncerti, sportska natjecanja, znanstveni skupovi, vjerska događanja i slično.

4. POVIJEST HVARSKOG TURIZMA

U ovom poglavlju bit će obrađena povijest turizma na otoku Hvaru kroz razdoblja, od samih začetaka pa do danas. Kako otok Hvar ima povoljan položaj i podneblje, tako je u povijesti bio predodređen za cjelogodišnji turizam. Ljeti bi turisti dolazili zbog sunca i mora, a zimi se na otoku odvijao uglavnom lječilišni turizam. Kroz ovo poglavlje obradit će se tri razdoblja, a to su počeci turizma, međuratno razdoblje i razdoblje socijalizma na otoku. Time će se opisati promjene koje su se događale u spomenutim razdobljima te unaprjeđivanje turističke ponude, odnosno cjelokupni razvoj turizma.

4.1. Počeci turizma

Turizam otoka Hvara počeo je zahvaljujući potencijalu za razvoj zdravstvenog turizma, pa je tako 1868. u gradu Hvaru osnovano Higijeničko društvo koje je ujedno bilo odgovorno za začetak zdravstvenog turizma u Dalmaciji. Glavni razlog zbog kojeg je fokus bio na zdravstvenom turizmu je taj što se smatralo da ugodno podneblje pogoduje liječenju plućnih bolesti. U to vrijeme na otoku nije bilo hotela, već su posjetitelji boravili u privatnim kućama, a tek 1893. godine je počela izgradnja prvog hotela (Mihovilović, 1995).

Prvi hotel, osnovan od strane Higijeničkog društva, nalazio se u iznajmljenoj kući Samohod-Duboković na južnoj strani hvarskog trga, a imao je 13 jednokrevetnih soba, grijanje i poslugu od jedne sobarice, jednog kuhara i dva konobara. Međutim, Higijeničko društvo imalo je zadatak izgraditi suvremeni lječilišni hotel, pa tako već spomenuti hotel nije bio dovoljan. Pošto nisu imali dovoljno sredstava za izgradnju lječilišnog hotela, obratili su se Bečkom dvoru za novčanu pomoć sa željom da carica Elizabeta bude pokroviteljica, a hotel bi onda nosio njeno ime. Njihova molba bila je uvažena te je izgradnja hotela počela 1881. godine na mjestu kneževe palače. Radovi su se često odugovlačili zbog nepredviđenih nedostataka sredstava, a prvi dio hotela napokon je bio dovršen 1898. godine, a svečano otvoren u travnju

sljedeće godine. Gradnja hotela završena je 1903. godine, a hotel se sastojao od 26 soba, odnosno 35 ležajeva, kupaonice, blagovaonice, kavane u već spomenutoj gradskoj Loggi te čitaonice (<http://www.otok-hvar.com>, 2022).

Nakon izgradnje Hotela carice Elizabete, počelo je uređivanje drugih hotela, pa je tako u gradu Hvaru od privatne kuće Bogličić nastao Hotel Maca, a potom i Hotel Kovačić, *Overland* i drugi, dok je u Jelsi izgrađen hotel Jadran. Hotel Jadran bio je moderno uređen i imao je 14 soba, salon za čitanje, pivnicu te blagovaonicu, a nedaleko od hotela nalazilo se i kupalište s kabinama.

Kroz čitavo ovo razdoblje Higijeničko društvo bavilo se promidžbom Hvara i lječilišnog hotela. Tiskani su brojni letci, obavijesti u austrijskim časopisima i revijama, a 1899. tiskan je i prvi hvarski vodič na njemačkom jeziku, a 1903. i novi vodič popraćen brojnim fotografijama i naslovnicom u boji. U spomenutim napisima naglašavale su se blagodati zimskog turizma i bolesti koje su se na otoku mogle uspješno izliječiti. Također, isticale su se i zabavne i kulturne aktivnosti, ljepota pejzaža te razna izletišta oko Hvara. Godine 1913. i Jelsa dobiva svoj prvi turistički vodič koji je bio vrlo opširan, popraćen fotografijama i tiskan na hrvatskom jeziku. Prema tom vodiču i grad Stari Grad imao je prikladan hotel, a pretpostavlja se da se radilo o hotelu Morska vila koji se nalazio na današnjem trgu Tvrdalj.

Utjecaj Higijeničkog društva najviše se osjećao u gradu Hvaru, pa je tako na njihov poticaj 1899. godine uređeno šetalište prema uvali Majerovica, tenis igralište, kupalište s kabinama, počelo je pošumljavanje grada, poboljšanje su brodske veze otoka s kopnom, donesene su brojne općinske uredbe o redu i miru, a na osnovu toga može se zaključiti da je Higijeničko društvo uvelike pridonijelo općem razvitku Hvara. Nažalost, ovakav uspjeh bio je kratkog vijeka, jer je Društvo 1918. godine, zbog pada poslovanja hotela, bilo prisiljeno prodati hotel sa svim stečenim nekretninama i pokretninama. Hotel je prodan Milanu Čanku za 250 000 kruna, a Higijeničko društvo je nekoliko godina nakon toga prestalo s djelovanjem (Mihovilović, 1995).

4.2. Međuratno razdoblje

Kako je došlo do raspada Higijeničkog društva, tako je završila i faza suvremenog hvarskog turizma. U međuratnom razdoblju hvarski turizam poprima nove oblike, pa tako više nije samo zimski, zdravstveni turizam, nego i rekreativni, ljetni, kupališni turizam temeljen na kvalitetnijoj i suvremenijoj razini. Turistička djelatnost je u organizacijskom smislu bila prepuštena slobodnoj inicijativi, ali je opća nadležnost, iz dobrovoljne udruge građana, odnosno Higijeničkog društva, prerasla u općinske organe te time dobila zakonodavni, upravni položaj. Za razvoj hvarskog turizma u ovom razdoblju najzaslužniji je bio liječnik dr. Josip Avelini koji je dugo godina bio na mjestu načelnika hvarske općine, a zahvaljujući njemu su izgrađeni i obnovljeni brojni turistički objekti. U ovom razdoblju otok Hvar je imao puno posjetitelja, uglavnom s područja Jugoslavije, Austrije, Njemačke i Češke, a u nastavku je priložena i tablica s podacima o dolascima turista u razdoblju od 1929. do 1939. godine (Mihovilović i dr, 1995).

Tablica 7. Prikaz broja dolazaka turista na otoku Hvaru za razdoblje 1929. – 1939. godine

	1929.	1930.	1931.	1938.	1939.
Hvar	1 850	2 674	2 992	4 019	4 411
Jelsa	216	588	659	1 654	1 840
Stari Grad				960	960
Vrboska				189	141

Izvor: Mihovilović M. A., Otok Hvar, Zagreb, 1995.

Iz tablice 7 vidljivo je kako je broj posjetitelja u razdoblju od 1929. do 1939. godine bio u stalnom porastu, osim u Vrboskoj gdje je 1839. bilo manje posjetitelja nego u prethodnoj godini (tab. 7). Turistički polet bio je vidljiv u svim mjestima na otoku. Posjetitelji u Starome Gradu mogli su odsjesti u već spomenutom hotelu Morska vila koji je imao petnaestak soba i restoran. U ovom razdoblju počelo je i uređivanje gradskog parka u Starome Gradu, pošumljavanje, uređivanje gradskog kupališta, a 1929. tiskan je i prvi starogradski vodič koji je izdan od strane Društva za poboljšanje i unaprjeđenje Staroga Grada. Ovaj grad fokusirao se na prvenstveno na

promicanje svoje drevne prošlosti i arheološke baštine, a na taj način je uspijevaio očuvati tradiciju arheološkog turizma koja potječe još od prethodnog stoljeća.

U ovom razdoblju i Jelsa je počela s obnovama koje bi poboljšale turističku ponudu, a najveće zasluge za to imalo je Društvo za poljepšanje Jelse. Uz već spomenuti hotel i kupalište, Jelsa je dobila i nove turističke sadržaje, pa je tako 1925. godine Studentski ferijalni savez iz Zagreba uredio svoje ljetovalište u Maloj Bandi, a 1937. godine osnovan je *Yachting club Jelsa* koji je bio zaslužan za promicanje jedriličarstva i jedriličarskih natjecanja. U ovom razdoblju, točnije 1934. godine izgrađen je i prvi hotel u Vrboskoj – Hotel Madeira. Hotel je imao četrdesetak ležajeva, a bio je u vlasništvu braće Josipa i Ivana Matkovića iz Jelse (Mihovilović i dr., 1995). Može se reći da je izgradnjom ovog hotela unaprjeđena ponuda cijelog otoka, jer je time svako turističko mjesto na otoku imalo odgovarajuće prihvatne kapacitete, a ne samo privatni smještaj u kućama.

4.3. Socijalističko razdoblje

U prvih nekoliko desetaka godina nakon završetka Drugog svjetskog rata turizam na otoku se održavao na svemu što je postignuto prije rata. Zbog socijalizacije vlasništva i upravljanja, odnosno nacionalizacije privatnih turističkih objekata te ujedinjavanja otočnih općina u jednu, s jedinstvenim Turističkim savezom općine Hvar, došlo je to smanjenja turističkog poleta. Jedini noviteti na otoku bila su dječja i radnička odmarališta koja su otvorena zbog poslijeratnog jugoslavenskog sindikalnog turizma.

Situacija se nije mijenjala sve do trenutka kad su hvarski općinski i turistički djelatnici započeli preporod hvarskog turizma. U razdoblju preporoda bili su obnovljeni stari hoteli, gradili su se novi, suvremeni i komforni hoteli, proširivala se turistička ponuda te podizala razina i kvaliteta turističkih usluga. Također, gradili su se autokampovi, marine, odmarališta, restorani, gostionice i brojni drugi objekti koji su povećavali opseg i inicijativu turističke ponude. Isto tako, veliki naponi ulagali su se i moderniziranje javnih usluga poput vode, struje, zdravstvenih usluga, veza s kopnom i slično. turističko tržište otoka Hvara proširilo se do te mjere da je Hvar

postao srednjodalmatinsko središte za posjetitelje iz srednje i zapadne Europe. Za razliku od vremena u kojem je na Hvaru tek započeo razvoj turizma, u ovom razdoblju turizam postaje tipično ljetni i rekreativni, sve masovniji, ali i ujednačeniji po vrsti i kvaliteti ponude.

Krajem 70-ih i početkom 80-ih godina takav model turizma doživio je svoj vrhunac, kako u pozitivnim, tako i u negativnim elementima, pa je tako krajem 80-ih godina došlo do razdoblja osjetnog pada turističkog imidža Hvara. Tada je hvarski turizam postojao i razvijao se već više od 120 godina, pa se može zaključiti kako je uvelike utjecao na opći gospodarski i društveni život. Od samih početaka, preko međuratnog razdoblja, razdoblja socijalizma te masovnog turizma, može se reći da je turizam danas postao egzistencijalna srž otoka Hvara. Turizam na otoku više se ne smatra željom nego potrebom iz razloga što je stanovništvo otoka kroz godine sve podredilo turizmu. Mjesta na kojima se uzgajala hrana danas su apartmani, brojni prostori na otoku fokusirali su se isključivo na turizam, pa tako više nema ni uvjeta za uzgoj biljaka i životinja. Turizam je posljednjih godina razorio tradicionalnu ekonomsku strukturu otoka, gospodarski život je doveden u jako rizičan i nestabilan položaj, mnogi prostori su degradirani ili čak uništeni, ali unatoč svemu tome, blagodati suvremenosti koje otok Hvar danas uživa tu su isključivo zbog turizma (Mihovilović i dr., 1995). Otok Hvar još uvijek ima veliki potencijal za razvoj turizma koji neće devastirati prostor, a to bi bilo moguće kada bi se lokalne vlasti okrenule ka održivom turizmu, ali i cjelogodišnjem turizmu kojeg je Hvar nekada i imao.

U sljedećem poglavlju bit će objašnjeno trenutno stanje na otoku Hvaru, odnosno broj i vrsta smještajnih kapaciteta koji se nalaze na otoku te dolasci i noćenja turista u posljednjih nekoliko godina.

5. SMJEŠTAJNI KAPACITETI I TURISTIČKI PROMET

U ovom poglavlju bit će obrađeni podaci koji prikazuju turistički promet i smještajne kapacitete na otoku Hvaru po jedinicama lokalne samouprave, što znači da će biti obrađeni podaci za grad Hvar, grad Stari Grad te općine Jelsa i Sućuraj. Prema podacima Turističke zajednice Splitsko-dalmatinske županije otok Hvar ima udio od 9 % u dolascima turista, a 8,7 % u noćenjima, što ga postavlja na treće mjesto po dolascima, a četvrto po noćenjima turista u Splitsko-dalmatinskoj županiji (sl. 5, sl. 6).

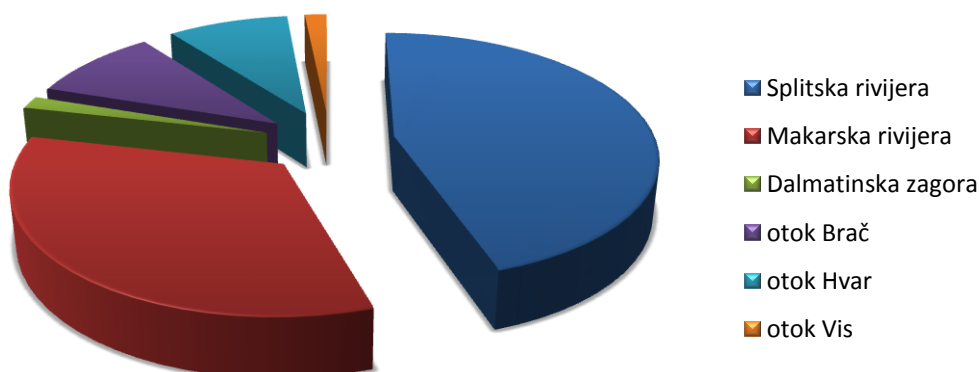

Slika 5. Udio dolazaka turista u destinacije TZ Splitsko-dalmatinske županije u 2019. godini izražen u postotcima

(Izvor: Statistička analiza turističkog prometa 2019.)

U grafičkom prikazu koji je prikazan na slici 5 može se uočiti da Splitska rivijera ima najveći udio u dolascima turista koji iznosi čak 52,25 %, a na drugom mjestu se nalazi Makarska rivijera s udjelom od 27,51 %. Na trećem mjestu nalazi se otok Hvar s udjelom od 9,05 %, zatim Brač sa 7,35 %, Dalmatinska zagora sa 2,42 % i na kraju otok Vis sa 1,41 % (sl. 5).

Udio noćenja u destinacijama TZ Splitsko-dalmatinske županije u 2019. godini (%)

Slika 6. Udio noćenja u destinacijama TZ Splitsko-dalmatinske županije u 2019. godini izražen u postotcima

(Izvor: Statistička analiza turističkog prometa 2019.)

U grafičkom prikazu na slici 6 može se vidjeti da Splitska rivijera prednjači i u ostvarenim noćenjima, pa tako zauzima udio od 45,01 %, a slijedi je Makarska rivijera s ostvarenim udjelom od 33,51 %. Nakon Makarske rivijere najveći udio ostvaruje otok Brač sa 9,49 %, zatim otok Hvar sa 8,77 % i na kraju Dalmatinska zagora sa 1,61 % te otok Vis sa 1,60 % (sl. 6).

U nastavku će biti obrađeni podaci o broju smještajnih kapaciteta te dolascima i noćenjima turista na otoku Hvaru po jedinicama lokalne samouprave.

5.1. Smještajni kapaciteti

U nastavku će biti obrađeni podaci o broju i vrstama smještajnih kapaciteta na otoku Hvaru po jedinicama lokalne samouprave. Sljedeća tablica prikazuje broj postelja na otoku Hvaru u razdoblju od 2016. do 2020. godine, a može se vidjeti kako broj postelja u svim jedinicama lokalne samouprave raste sve do 2019. godine, osim u Starome Gradu gdje se broj postelja smanjuje već u 2018. godini. U 2019. godini broj postelja se povećava samo u gradu Hvaru, dok se u ostalim gradovima i

općinama smanjuje, ali ne znatno. U 2020. godini se broj postelja na cijelom otoku znatno smanjuje, ali opravdano, odnosno zbog pandemije COVID-19 (tab. 8).

Tablica 8. prikaz broja postelja na otoku Hvaru za razdoblje 2016. – 2020. godine

Gradovi/općine	2016.	2017.	2018.	2019.	2020.
Hvar	171 542	197 361	204 770	208 584	49 641
Stari Grad	32 454	37 303	36 872	34 933	11 404
Jelsa	69 478	78 024	80 556	79 299	38 912
Sučuraj	6 954	8 003	8 689	8 368	5 228

Izvor: <https://www.dzs.hr/>, 2022.

U nastavku su prikazane tablice s podacima o smještajnim kapacitetima po vrstama objekata na otoku Hvaru. Prva tablica, odnosno tablica 4, prikazuje podatke za grad Hvar s pripadajućim mjestima, pa se tako može vidjeti kako je u gradu Hvaru 2018. godine bilo sveukupno 4 044 sobe, odnosno 10 979 postelja, od čega su 123 postelje u Brusju, 3 504 u Hvaru, 91 u uvali Jagodna, 219 u Milni, 155 u Svetoj Nedjelji, 4 u Velom Grablju te 29 u Zraču.

Broj soba i postelja je nadalje podijeljen po vrstama objekata, pa se tako može vidjeti kako sva mjesta nemaju sve navedene vrste objekata. Primjerice, hoteli postoje samo u Hvaru i Milni, kampovi u Hvaru, Jagodnoj i Milni, a ostali smještaj samo u Svetoj Nedjelji. (tab. 9).

Tablica 9. Prikaz smještajnih kapaciteta po vrstama objekata u gradu Hvaru u 2018. godini

			Od toga u			
		Ukupno	hotelima i sl.	odmaralištima i sl.	kampovima	ostalom smještaju
HVAR	sobe	4 044	1 064	2 736	242	2
	postelje	10 979	2 278	7 963	728	10
Brusje	sobe	42	-	42	-	-
	postelje	123	-	123	-	-
Hvar	sobe	3 504	1 046	2 281	177	-
	postelje	9 442	2 213	6 696	533	-

Jagodna	sobe	91	-	51	40	-
	postelje	295	-	175	120	-
Milna	sobe	219	18	176	25	-
	postelje	587	65	447	75	-
Sveta Nedjelja	sobe	155	-	153	-	2
	postelje	443	-	433	-	10
Velo Grablje	sobe	4	-	4	-	-
	postelje	11	-	11	-	-
Zaraće	sobe	29	-	29	-	-
	postelje	78	-	78	-	-

Izvor: Turizam u primorskim gradovima i općinama u 2018., DZS, 2019.

U tablici 10 prikazani su podaci o smještajnim kapacitetima u općini Jelsa i pripadajućim mjestima, a može se vidjeti kako je u spomenutoj općini, u 2018. godini, bilo ukupno 3 308 soba, odnosno 9 751 postelja od čega je 808 postelja u Gdinju, 44 u naselju Gromin Dolac, 14 u naselju Humac, 1 061 u Ivan Dolcu, 4 131 u Jelsi, 81 u Pitvama, 6 u Poljicima, 30 u naselju Svirče, 2 097 u Vrboskoj, 47 u Vrisniku, 357 u Zastrazišću i 1 075 u Zavali. Hotele posjeduju Gdinj, Jelsa, Vrboska i Zavala, kampove posjeduju Ivan Dolac, Jelsa, Vrboska, Zastrazišće i Zavala, dok ostale vrste smještaja ima samo naselje Gromin Dolac (tab. 10).

Tablica 10. Prikaz smještajnih kapaciteta po vrstama objekata u općini Jelsa u 2018. godini

			Od toga u			
		Ukupno	hotelima i sl.	odmaralištima i sl.	kampovima	ostalom smještaju
JELSA	sobe	3 308	714	2 072	512	10
	postelje	9 751	1 589	6 639	1 503	20
Gdinj	sobe	259	14	245	-	-
	postelje	808	32	776	-	-
Gromin Dolac	sobe	18	-	8	-	10
	postelje	44	-	24	-	20
Humac	sobe	6	-	6	-	-
	postelje	14	-	14	-	-

Ivan Dolac	sobe	307	-	297	10	-
	postelje	1 061	-	1 031	30	-
Jelsa	sobe	1 494	503	660	331	-
	postelje	4 131	1 078	2 081	972	-
Pitve	sobe	30	-	30	-	-
	postelje	81	-	81	-	-
Poljica	sobe	2	-	2	-	-
	postelje	6	-	6	-	-
Svirče	sobe	9	-	9	-	-
	postelje	30	-	30	-	-
Vrboska	sobe	719	182	389	148	-
	postelje	2 097	443	1 226	428	-
Vrisnik	sobe	12	-	12	-	-
	postelje	47	-	47	-	-
Zastražišće	sobe	106	-	103	3	-
	postelje	357	-	344	13	-
Zavala	sobe	346	15	311	20	-
	postelje	1 075	36	979	60	-

Izvor: Turizam u primorskim gradovima i općinama u 2018., DZS, 2019.

Sljedeća tablica prikazuje smještajne kapacitete u Starom gradu i pripadajućim mjestima u 2018. godini, a može se vidjeti kako grad Stari Grad ima ukupno 1 399 soba, odnosno 4 051 postelja od čega se 108 postelja nalazi u Dolu, 135 u Rudini, 1 203 u Starome Gradu i 447 u Vrbanju. Hoteli su koncentrirani samo u Starome Gradu, dok se kampovi nalaze u Vrbanju. Ostale vrste smještaja također se nalaze samo u Starome Gradu (tab. 11).

Tablica 11. Prikaz smještajnih kapaciteta po vrstama objekata u gradu Starom Gradu u 2018. godini

			Od toga u			
		Ukupno	hotelima i sl.	odmaralištima i sl.	kampovima	ostalom smještaju
STARI	sobe	1 399	439	862	10	88
GRAD	postelje	4 051	880	2 877	30	264

Dol	sobe	33	-	33	-	-
	postelje	108	-	108	-	-
Rudina	sobe	32	-	32	-	-
	postelje	135	-	135	-	-
Stari Grad	sobe	1 203	439	676	-	88
	postelje	3 361	880	2 217	-	264
Vrbanj	sobe	131	-	121	10	-
	postelje	447	-	417	30	-

Izvor: Turizam u primorskim gradovima i općinama u 2018., DZS, 2019.

U tablici 12 prikazan je broj smještajnih kapaciteta u općini Sućuraj i pripadajućim mjestima, pa se tako može vidjeti kako Sućuraj ima sveukupno 414 soba s 1 315 postelja od čega se 309 postelja nalazi u Bogomolju, a 1 006 u Sućurju. U ovoj općini nema hotela i ni ostalih vrsta smještaja, a kampovi se nalaze samo u Sućurju (tab. 12).

Tablica 12. Prikaz smještajnih kapaciteta po vrstama objekata u općini Sućuraj u 2018. godini

			Od toga u			
		Ukupno	hotelima i sl.	odmaralištima i sl.	kampovima	ostalom smještaju
SUĆURAJ	sobe	414	-	304	110	-
	postelje	1 315	-	985	330	-
Bogomolje	sobe	88	-	88	-	-
	postelje	309	-	309	-	-
Sućuraj	sobe	326	-	216	110	-
	postelje	1 006	-	676	330	-

Izvor: Turizam u primorskim gradovima i općinama u 2018., DZS, 2019.

5.2. Dolasci i noćenja

U nastavku su prikazane tablice u kojima se nalaze podaci o turističkom prometu na otocima te dolascima i noćenjima turista na otoku Hvaru. Tablica 13 prikazuje

turistički promet na otocima u 2018. i 2019. godini, a vidljivo je da je otok Hvar po dolascima turista na trećem mjestu, a po noćenjima u 2018. na petom, a u 2019. na četvrtom mjestu. To su jako zadovoljavajući rezultati, s obzirom na to da su otoci koji su na vrhu ljestvice površinom veći od Hvara (tab. 13).

Tablica 13. Turistički promet na otocima za razdoblje 2018. – 2019.

Turistički promet na otocima						
OTOCI	TURISTI (u 000)		INDEKS 2019./ 2018.	NOĆENJA (u 000)		INDEKS 2019./ 2018.
	2018.	2019.		2018.	2019.	
Krk	794,6	818,3	103,0	4.480,0	4.540,4	101,3
Pag	418,4	427,8	102,2	2.765,8	2.805,8	101,4
Hvar	330,9	331,1	100,1	1.602,3	1.619,1	101,0
Brač	244,5	144,0	98,4	1.614,4	998,8	95,1
Rab	281,3	278,6	99,0	2.028,1	1.985,9	97,9
Korčula	149,8	174,7	116,6	753,1	927,3	123,1
Murter	120,5	123,1	102,2	889,1	889,6	100,1
Vir	93,4	95,4	120,7	711,7	718,4	119,0
Ugljan	34,3	26,7	77,8	287,3	221,0	76,9
Mljet	33,1	34,0	102,7	149,7	150,4	100,5
Pašman	29,1	31,1	106,9	262,2	273,5	104,3
Šolta	18,1	18,5	102,2	150,9	150,1	99,5
Lastovo	8,4	9,3	110,7	56,4	60,0	106,4

Izvor: Turizam u brojkama 2019., Ministarstvo turizma Republike Hrvatske, 2020.

U nastavku su priložene dvije tablice s prikazom broja dolazaka i noćenja turista za razdoblje od 2016. do 2020. godine po jedinicama lokalne samouprave. Tablica 14 prikazuje broj dolazaka turista, a može se zaključiti kako najviše turista dolazi u grad Hvar. Odmah nakon Hvara najviše dolazaka ostvareno je u općini Jelsa, zatim u Starome Gradu i naposljetku u općini Sućuraj. Kada govorimo o noćenjima grad Hvar također prednjači po broju ostvarenih noćenja turista, ali promatrajući podatke za 2019. godinu može se zaključiti da je unatoč povećanom broju dolazaka, broj noćenja smanjen. 2020. Godina je za sve gradove i općine na otoku bila najlošija godina, ali uzrok tome su vanjski utjecaji, odnosno rizični čimbenici, u ovome slučaju pandemija COVID-19.

Prema navedenim podacima može se zaključiti da je grad Hvar za domaće turiste više tranzitno mjesto nego mjesto na kojem bi ostali nekoliko dana, dok je za strane turiste obrnuto (tab.14, tab. 15). Razlog tome može biti taj što se grad Hvar posljednjih nekoliko godina predstavlja kao *party* destinacija koja privlači uglavnom mlade strane turiste, dok domaći turisti radije biraju mirno mjesto na kojem se mogu

opustiti i odmoriti bez buke i velike gužve, a upravo to pružaju Stari Grad, Jelsa i Sućuraj. Mogući razlog zbog kojeg općina Sućuraj ima najmanji broj dolazaka i noćenja može biti taj što je površinom najmanja, ali i zato što je najmanje pristupačna.

Tablica 14. prikaz broja dolazaka turista na otoku Hvaru za razdoblje 2016. – 2020. godine

Gradovi/općine	2016.	2017.	2018.	2019.	2020.
Hvar	171 542	197 361	204 770	208 584	49 641
Stari Grad	32 454	37 303	36 872	34 933	11 404
Jelsa	69 478	78 024	80 556	79 299	38 912
Sućuraj	6 954	8 003	8 689	8 368	5 228

Izvor:DZS, <https://www.dzs.hr/>, 2022.

Tablica 15. prikaz broja noćenja turista na otoku Hvaru za razdoblje 2016. – 2020. godine

Gradovi/općine	2016.	2017.	2018.	2019.	2020.
Hvar	655 868	713 292	721 841	709 187	258 277
Stari Grad	210 189	229 894	225 665	217 017	81 434
Jelsa	546 286	574 932	585 923	574 636	341 543
Sućuraj	56 759	64 735	68 915	67 467	46 952

Izvor:DZS, <https://www.dzs.hr/>, 2022.

Promatrajući navedene podatke može se zaključiti kako Hvar postaje više izletnička nego odmorišna destinacija, a razlog tome može biti visoka cijena noćenja. Turistima se više isplati odsjesti u Splitu te doći na jednodnevni izlet na Hvar, nego rezervirati i platiti smještaj na otoku Hvaru. Cijene u predsezoni se kreću od 400 pa do 4 000 HRK, a u sezoni se povećavaju čak i za 50 %, pa će tako turisti noćenje u jednom od hotela u centru grada Hvara u predsezoni platiti 1 037 HRK, a u sezoni 2 397 HRK (<https://www.booking.com>, 2022).

6. GEOGRAFSKI MODELI RAZVOJA TURIZMA

U ovom poglavlju opisan će se geografski modeli razvoja turizma, odnosno potencijali razvoja turizma na otoku Hvaru. Fokus je stavljen na modele turizma posebnih interesa, modele održivog turizma te modele cjelogodišnjeg turizma, kako bi se cjelokupna ponuda otoka proširila i poboljšala. Otok Hvar ima veliki potencijal za razvoj raznih vrsta turizma, pogotovo zbog povoljne klime, okoliša, ali i kulture, tradicije i običaja. U radu je opisana povijest razvoja turizma na otoku Hvaru gdje se može vidjeti kako se u dugom periodu turizam odvijao cijele godine, čime se izbjegavala sezonalnost, odnosno masovni turizam. Danas je situacija puno drugačija, pa se tako turizam odvija samo u sezoni, odnosno od travnja do studenog. U tom periodu Hvar bude prepun posjetitelja što loše utječe na okoliš, dolazi do velike potrošnje ograničenih resursa u odnosu na ostatak godine, a sve to dovodi do devastiranja prirodne i antropogene atrakcijske osnove. Idealno rješenje bilo bi okretanje ka održivom turizmu te usmjeravanje na turizam posebnih interesa kako bi se produljila turistička sezona te ostvario razvoj cjelogodišnjeg turizma, što će se detaljnije opisati u nastavku.

6.1. Modeli turizma posebnih interesa

U jednoj od prvih knjiga objavljenih na temu selektivnih oblika turizma, autori tvrde da se o turizmu posebnih interesa može govoriti kada su motivacija i izbor destinacije putnika određeni posebnim interesima i fokusom na određene aktivnosti, destinacije ili okolnosti. Neki autori smatraju da glavna motivacija turizma posebnih interesa leži u želji za ispunjenjem postojećih interesa ili želji za razvijanjem novih interesa, bilo to u novom ili već poznatom okruženju, pri čemu razlikuju turizam posebnih interesa od aktivnog turizma s tvrdnjom da u prvom slučaju ima malo fizičke aktivnosti. Unatoč tome, većina autora smatra da i oblici turizma koji uključuju tjelesne napore predstavljaju oblik posebnih interesa turista. U literaturi se koristi i pojam "turizam niša", koji je preuzet iz marketinga, te ga se često stavlja u kontekst s turizmom posebnih interesa. Prema Robinson i Novelli (2005) "turizam niša" uključuje čitav niz

komponentata te je u okviru pojedinih niša moguće izdvojiti nekoliko takozvanih mikro niša. Po njihovom mišljenju turizam posebnih interesa predstavlja samo jednu od niša, a podrazumijeva oblik turizma u kojem je izbor putovanja turista inspiriran posebnom motivacijom, a nivo zadovoljstva određen doživljajem, pa tako turizam posebnih interesa uključuje gastronomski, omladinski, mračni, foto turizam i slično (Rabotić, 2013).

6.1.1. Eno gastro turizam

Ova vrsta turizma predstavlja jedan od alata koji pomaže u promicanju svih vrsta resursa, a uključuje čak i njegovanje baštine u svim njenim oblicima. Kako bi se ovakvom vrstom turizma upravljalo na odgovarajući način potrebno je konstantno istraživanje te multidisciplinarni i fleksibilan pristup, a ključ uspjeha su dobro vodstvo, timski rad, dugoročno planiranje, kreativnost te ambiciozni ciljevi. Eno gastro turizam temelji se na krajoliku, moru, lokalnoj kulturi i domaćim proizvodima te autentičnosti, što se onda povezuje s aktualnim trendovima (<https://www.poslovnih.hr>, 2022).

Primjer dobre prakse u Europi je Italija koja svoju turističku ponudu, osim na prirodnim i antropogenim atrakcijama, bazira na hrani i vinu. Talijanska gastronomija je, kao i Hvarska, sastavni dio mediteranske prehrane, a za Talijane ona predstavlja umjetnost življenja, pa je tako i svojim posjetiteljima predstavlja kao umjetnost. Italija ima tri gastronomske regije, a to su sjeverna, srednja i južna Italija. Njihova kuhinja posebna je po raznolikosti i spajanju tradicionalnog i modernog, odnosno prilagođavanju novim trendovima. Neka od najpoznatijih talijanskih tradicionalnih jela su špageti bolognese, pizza, foccacia, lasanje, tiramisu i dr. Ono što je posebno u talijanskoj eno-gastronomskoj ponudi su gastronomski odmori koji uključuju posjete najpoznatijim gastronomskim regijama u Italiji te degustiranje njihovih specijaliteta i vina. Također, talijanska eno-gastronomska ponuda obogaćena je i raznim festivalima i gastro manifestacijama koje privlače brojne turiste, kao što je primjerice gastronomski sajam Sigep (<https://www.italia.it>, 2022).

U posljednje vrijeme turisti puno pažnje obraćaju na gastronomiju, pa tako eno-gastro turizam dobiva na sve većoj važnosti. Turiste više ne zanima samo sunce i more, već se okreću stvarima koje bi upotpunile njihov doživljaj, a hrana i vino su upravo jedna od takvih stvari. Hvar ima bogatu gastronomsku ponudu koju ponekad ne prezentira na odgovarajući način. Na cijelom otoku uzgajaju se brojni domaći proizvodi, manje nego u povijesti, ali još uvijek više nego u nekim urbanim mjestima. Osim toga, Hvar ima i bogatu enološku ponudu, poznat je po uzgoju vinove loze i proizvodnji vina, pa su tako neka od Hvarskih vina poznata i cijenjena u svijetu, kao što je primjerice Zlatan Otok.

Već spomenuto ugodno podneblje i povoljan položaj otoka Hvara još su jedan preduvjet za razvoj ovakve vrste turizma, jer je mogućnost uzgoja domaćih proizvoda puno veća nego na područjima s manje povoljnim položajem. Kako bi se na otoku razvio eno gastro turizam, Hvar svojim posjetiteljima mora ponuditi kvalitetnu ponudu, razne programe, vinske ceste, radionice, tematske dane i proslave i slična događanja koja bi ovakvu vrstu turizma podigla na višu razinu. Vinske ceste na otoku već postoje, ali problem predstavlja to što nisu dovoljno promovirane. Kada bi se na otoku napravila potpuna ponuda ovakve vrste turizma, tada bi i postojeće vinske ceste došle do izražaja, dok ovako ne dobivaju na velikoj važnosti.

Kako bi se ostvario razvoj eno gastro turizma, potencijalnim turistima treba ponuditi brojne domaće proizvode i autohtone recepte, poput hvarske gregade, brudeta i ostalih ribljih jela spremljenih na razne načine sa svježim ulovom, zatim hvarske cvite, tradicionalni hvarski kolač koji se na ovim prostorima radi već dugi niz godina, domaći med, maslinovo ulje, sireve, slane srdele te ostale proizvode koji su karakteristični za ovo podneblje. Svakako, uz hranu treba spojiti i odgovarajuća vina kako bi doživljaj bio potpun, a s obzirom na to da otok Hvar nudi široku ponudu vina, to ne bi trebao biti problem. Također, bilo bi poželjno organizirati razne sajmove i manifestacije koje se vežu za ovu vrstu turizma, pa tako primjerice mogu biti organizirani dani maslinovog ulja, meda, vina i slično, što bi uvelike pomoglo u promociji same destinacije.

Još jedan od preduvjeta za razvoj ovakve vrste turizma je i mediteranska prehrana čiji je nositelj, između ostalih, upravo otok Hvar. Moguće je napraviti razne edukacijske radionice i prezentacije na ovu temu, provesti turiste kroz povijest

mediteranske prehrane i njenog korištenja na otoku, pokazati im i kako su se prije nabavljale i uzgajale namirnice za ovu vrstu prehrane te ih, u konačnici, naučiti koliko je mediteranska prehrana zdrava te kako je ujedno i važan dio povijesti ovog otoka. Na taj način posjetitelji, osim o hrani, na zanimljiv način uče i o povijesti otoka te se upoznaju s destinacijom u koju su došli, što stvara dodanu vrijednost cjelokupnog doživljaja. Ovakva vrsta turizma mogla bi se razviti u gotovo svim destinacijama na otoku, ali za potpuni doživljaj idealna su manja mjesta poput Veloga Grablja, Gdinja, Zastrazišća, Svete Nedjelje, Humca i slično. Razlozi za njihov odabir su brojni, a jedan od najvažnijih je mogućnost uzgoja i ponude domaćih proizvoda na istom mjestu.

6.1.2. Foto turizam

Brojne destinacije prepoznale su interes turista za fotografiju, pa u skladu s time razvijaju nove vrste kreativnih radionica vezanih uz fotografiju. Upravo je kreativnost područje razvoja takozvanog foto turizma koji je posebno aktivan u predsezoni i sezoni iz razloga što u to vrijeme ljepota prirodne i kulturne baštine najviše dolazi do izražaja. Foto turizam se veže uz različite kreativne radionice, ali i uz druge selektivne oblike turizma kao što su edukativni turizam, kulturni, povijesni i urbani turizam, zatim eno-gastronomski te biciklistički turizam i sl. Uloga fotografije u turizmu često je neopravdano zanemarena. U današnje vrijeme fotografija predstavlja jako važan dio putovanja, pogotovo kod mlađih generacija koje su aktivne na društvenim mrežama, pa svoje fotografije dijele sa umreženim prijateljima (<https://mint.gov.hr>, 2022).

Primjer destinacije u kojoj je ova vrsta turizma razvijena je Cappadocia koja svojim posjetiteljima nudi brojne aktivnosti vezane uz fotografiju, ali i popratne sadržaje koje posjetitelji koriste uz svoj glavni motiv – fotografiranje. Posjetiteljima koji su motivirani fotografijom ova destinacije nudi razne pejzaže s prekrasnim pogledima te dogovorene posebne sesije s konjima, letećim balonima i modelima, ali i noćno fotografiranje, odnosno astrofotografija. Takve sesije mogu se odvijati na raznim mjestima, u prirodi, na jezeru Tuz, u gradu, odnosno na mjestu koje posjetitelj sam odabere, a uz mogućnosti odabira modela, pejzaža, mjesta i vremena,

posjetiteljima se pruža potpuni doživljaj (<https://www.cappadociaphototours.com>, 2022).

Hvar ima sve preduvjete za razvoj foto turizma – prekrasan i raznolik okoliš, bogatu povijest koja sa sobom nosi brojnu materijalnu i nematerijalnu kulturnu baštinu, napuštena sela i ruševine sa zanimljivim pozadinskim pričama i legendama i mnoge druge atrakcije koje su osnova za razvoj ovakve vrste turizma. Također, prethodno opisani razvoj eno gastro turizma bio bi još jedan segment koji bi pospješio razvoj foto turizma na otoku, jer je u današnje vrijeme fotografiranje hrane postalo aktualno.

Pošto je cijeli otok bogat atrakcijama, jedini problem predstavlja udaljenost između tih atrakcija, pa bi idealno rješenje u ovom slučaju bilo takozvani *hop on hop off bus*. Autobus bi vozio duž cijelog otoka, a turisti bi mogli "uskočiti" ili "iskočiti" na mjestima koja im se čine najzanimljivija. Također, u autobusu bi trebale biti ponuđene karte s označenim lokacijama koje su predviđene za fotografiranje, dijelovima dana u kojima se mogu snimiti najkvalitetnije fotografije, opisom same lokacije, popisom radionica vezanih za fotografiranje i slično. Razvoj foto turizma bio bi moguć, primjerice, u Malome Grablju zbog same osobnosti mjesta. Naime, Malo Grablje je selo u sastavu grada Hvara koje je stanovništvo u povijesti napustilo zbog bolesti koje ga je poharala. Danas je atraktivno upravo zbog svoje povijesti i autentičnosti te starih, kamenih napuštenih kuća, što stvara idealan preduvjet za razvoj foto turizma.

Foto turizam bi svakako pomogao razvoju turizma na otoku Hvaru, smanjenju sezonalnosti, proširivanju ponude, ali i očuvanju okoliša i kulturne baštine kao glavnih resursa za razvoj ovakve vrste turizma.

6.1.3. Kulturni turizam

Kulturni turizam se smatra jednom od vrsta turizma posebnih interesa, a definira se kao turističko putovanje koje je djelomično ili u cijelosti motivirano zanimanjem za povijest, kulturno naslijeđe, umjetnost ili način života u određenoj destinaciji. Samim time obuhvaća se i takozvana "opipljiva kultura" koja uključuje muzeje, galerije, spomenike, kazališta i koncerte te povijesne lokalitete, ali i "neopipljivu kulturu",

odnosno nematerijalnu baštinu koja uključuje različite tradicije i običaje nekog mjesta. Smatra se da turisti moraju barem djelomično biti motivirani željom za sudjelovanjem u kulturnim aktivnostima kako bi se mogli smatrati kulturnim turistima (Vlada Republike Hrvatske – Ministarstvo turizma, 2003).

Kulturni turisti obično su pojedinci koji imaju visoki socioekonomski status, viši stupanj obrazovanja, odgovarajuće slobodno vrijeme te razvijenu kulturnu potrebu. Njihovi interesi su specifični, a smatra se da su to uglavnom turisti starije dobi s većom platežnom moći. Kulturni turisti su uglavnom već iskusni putnici koji posjećuju veliki broj kulturnih atrakcija na som putovanju, a rado se uključuju i u kulturološke ture koje su sve češća pojava na turističkom tržištu (Geić, 2011).

Primjer destinacije s dobro razvijenom kulturno-turističkom ponudom je grad Rijeka koji je 2020. godine zauzeo mjesto Europske prijestolnice kulture. Rijeka se smatra gradom različitosti i kulture s dugom i bogatom povijesti koja je za sobom ostavila brojna materijalna i nematerijalna kulturno-povijesna dobra. Ovaj grad već nekoliko godina bilježi trend povećanja broja posjetitelja, a brojni projekti na temu kulture pomažu u njegovom pozicioniranju na turističkom tržištu. Valorizacija kulturno-povijesne baštine, konstantno praćenje trendova i prilagođavanje turističkim potrebama stvaraju pozitivan imidž ove destinacije, a inovacije, razvoj kulturnih centara te projekt Europske prijestolnice kulture čine rijeku prvoklasnom kulturno-turističkom destinacijom (<https://www.rijeka.hr>, 2022).

Otok Hvar, kao što je već spomenuto, ima bogatu kulturno-povijesnu materijalnu i nematerijalnu baštinu, ali ista bi trebala biti dodatno valorizirana kako bi kulturni turizam na otoku zaživio. Od najstarijeg komunalnog kazališta u Europi, preko brojnih crkvice, tradicijskih plesova i spomenika velike povijesne važnosti, pa do raznih zanemarenih atrakcija, Hvar ima sve preduvjete za razvoj kulturnog turizma.

Problem koji na otoku Hvaru uzima sve više maha je zanemarivanje baštine i okretanje ka zabavnom turizmu s naglaskom na noćni život. Hvar se na turističkom tržištu sve više i više reklamira kao *party* destinacija, što potpuno mijenja sliku razvoja turizma na otoku kroz povijest. Prethodno u radu nalaze se podaci o dolascima i noćenjima turista koji ukazuju na to da se na otoku broj dolazaka povećava, dok se broj noćenja smanjuje, a jedan od razloga zbog kojih je to tako je upravo već spomenuta promocija.

Kulturni turizam na otoku Hvaru je općenito nedovoljno razvijen, a uzroci tome mogu biti sljedeći:

- slabo razvijen sustav kulturnih statistika, npr. evidencija posjetitelja na mjestima kulturne namjene,
- slabo poznavanje kulturnog menadžmenta od strane projektnih koordinatora. Ovo je ujedno i problem hrvatskog sustava obrazovanja u području kulturnog menadžmenta, a kako bi se riješio potrebno je osnažiti kulturni menadžment da bi bilo moguće steći odgovarajuću razinu znanja iz kulturnog i turističkog sektora,
- centralizacija i birokratizacija postupaka za izvedbu projekata dovode do otežavanja, onemogućenja ili odvratanja potencijalnog inicijatora od njegove realizacije. Ovaj problem može se riješiti uz pomoć raznih propisa te učinkovitijom javnom upravom,
- nepostojanje kulturno-turističkog proizvoda koji je prepoznat na turističkom tržištu,
- činjenica da lokalno stanovništvo jako loše poznaje vlastitu baštinu, odnosno nedovoljna svijest o kulturnoj baštini te nepoznavanje prednosti kulturnog turizma,
- nedovoljna ili slabo organizirana promidžba koja je na razini nižoj od zaslužene,
- loša suradnja između sektora kulture i turizma te slaba razvojna politika kulturnog turizma koja je zadužena za uspostavu veze između ova dva sektora,
- nepostojanje savjetodavne institucije za organizatore kulturno-turističkih inicijativa (Đukić-Dojčinović, 2005).

Kako bi razvoj kulturnog turizma bio uspješan, potrebno je postepeno raditi na rješavanju prethodno navedenih problema. Kulturna baština na otoku Hvaru postaje samo usputna atrakcija, a ne glavni razlog dolaska posjetitelja. Potrebno je valorizirati materijalnu i nematerijalnu kulturnu baštinu, istu kvalitetno promovirati na turističkom tržištu, ostvariti dobru suradnju između kulturnog i turističkog sektora, a samim time bi se i podigla svijest lokalnog stanovništva o važnosti baštine koju posjeduju, pa bi razvoj ovakve vrste turizma bio puno jednostavniji i kvalitetniji.

Neke atrakcije, koje su prethodno spomenute u radu, dovoljno su valorizirane i očuvane ali nedovoljno promovirane. Također, većina kulturnih atrakcija može se posjetiti besplatno, što u gradovima koji imaju visokorazvijenu granu kulturnog turizma nije slučaj.

Jedan od preduvjeta za razvoj kulturnog turizma su i kulturni centri koji su izrazito važni za lokalnu zajednicu. Osim što su središte raznih kulturnih manifestacija, oni spajaju različite kulturne djelatnosti, pa samim time razvijaju ponudu za različite interese. Djelovanjem kulturnog centra na otoku zasigurno bi se povećao interes za kulturna dobra, kako od strane posjetitelja, tako i od strane lokalnog stanovništva, što bi u konačnici rezultiralo većom svijesti za očuvanjem, valorizacijom i promocijom materijalnih i nematerijalnih dobara otoka Hvara.

Kako bi se na otoku ostvarila kulturna transformacija, potrebno je proširiti ponudu organiziranjem raznih kulturnih ili umjetničkih ruta, valorizacijom postojeće kulturno-povijesne baštine, organiziranjem raznih kulturnih festivala i slično. Jedan od primjera može biti kulturna ruta s temom Petra Hektorovića koja bi objedinila Hvarsko i Staro Gradsko područje.

Naime, ideja je organizirati jednodnevni izlet koji bi se bazirao na Hektorovićevom djelu *Ribanje i ribarsko prigovaranje*. U djelu se radi o trodnevnom izletu koji se odvijao na relaciji Hvar – Šolta, ali s obzirom na činjenicu da je to dug put, ovaj jednodnevni izlet mogao bi se odvijati na Paklenim otocima pred gradom Hvarom. Prijedlog događanja je sljedeći:

- predstava na temu *Ribanje i ribarsko prigovaranje* u Hvarskom pučkom kazalištu (na ovaj način bi se objedinili različiti segmenti hvarske baštine),
- ukrcavanje u brod zajedno s glumcima te vožnja brodom prema Paklenim otocima,
- obilazak Paklenih otoka i kulturne baštine koju posjeduju uz stalnu interakciju glumaca i posjetitelja,
- priprema ručka na način kako je opisano u djelu,
- vožnja prema Starome Gradu,
- obilazak Staroga Grada i razgledavanje Tvrđalja.

Uz sve to glumci bi na određenim mjestima mogli odglumiti pojedine događaje iz djela kako bi upotpunili doživljaj posjetitelja. Cilj ove kulturne rute bio bi spajanje materijalne i nematerijalne baštine, odnosno povijesti, kulture, književnosti i prirode kako bi se posjetiteljima pružilo novo, zabavno i edukativno iskustvo, ali i kreirao novi i pozitivan imidž otoka Hvara.

Drugi primjer valorizacije kulturne baštine je otvaranje muzeja Ivana Vučetića, hrvatskog izumitelja daktiloskopije, rođenog u Hvaru 1858. godine. Naime, na otoku Hvaru ne postoji muzej koji je posvećen Ivanu Vučetiću, a s obzirom na činjenicu da je Ivan bio značajna ličnost ne samo na Hvaru ili u Hrvatskoj, već i u svijetu, muzej posvećen njemu zauzimao bi važan dio u razvoju kulturnog turizma otoka Hvara.

Kuća Ivana Vučetića nalazi se u gradu Hvaru, na zapadnom obodu bloka u središnjem dijelu ulice Burak. Sagrađena je u prvoj polovici 16. Stoljeća, a smatra se renesansnom katnicom čije je zapadno pročelje otvoreno prema glavnoj, već spomenutoj, ulici. Kuća ima pravokutan tlocrt, a zapadno pročelje ističe se kvalitetnom renesansnom dekoracijom te nadvratnikom s natpisom na kojem piše sljedeće: "Ivan Vučetić (izumitelj daktiloskopije) proveo je svoju mladost u ovoj kući i ovdje radio" (<https://www.topohvar.at>, 2022).

Kuća bi se mogla urediti kao muzej po uzoru na muzej Sherlocka Holmesa u Londonu, pa bi tako trebala sadržavati stvari i alate kojima se Ivan koristio pri svom radu, namještaj iz toga doba te različite detalje koji bi dočarali činjenicu da je on tu nekada zaista bio prisutan. Također, mogle bi se osmisliti mnoge detektivske igre koje bi osim kulturne i edukacijske, dodale i zabavnu tematiku ovoj ponudi.

Kao što je već spomenuto, Hvar obiluje kulturnim atrakcijama koje nisu dovoljno promovirane ili valorizirane te se upravo to smatra glavnim problemom za razvoj kulturnog turizma. Bez usmjerenosti na koncept kulturnog turizma kulturne atrakcije ne mogu postati i turističke atrakcije, već ostaju zanemarene i gube na svojoj vrijednosti.

Valorizacijom raznih kulturnih spomenika, muzeja, kulturnih ruta, ali i kulturno-povijesnih događaja, umjetničkih i zabavnih događaja, tradicija i ostalih vrijednosti Hvar bi uvelike proširio turističku ponudu, privukao novu vrstu turista, ali i osvijestio

lokalno stanovništvo o vrijednostima koje posjeduju. Samim time obraćala bi se veća pozornost na kulturno-povijesnu baštinu te poboljšalo očuvanje iste.

6.2. Modeli održivog turizma

Koncept održivog razvoja osmišljen je kako bi se kontrolirale ili smanjile ozbiljne prijetnje za okoliš, pretjerana potrošnja i ovisnost o ograničenim resursima te promijenio način življenja koji uzrokuje zamor planeta. Svrha takvog koncepta je ublažavanje utjecaja na okoliš pomoću kreiranja te impliciranja novih opcija, a samim time i očuvanje resursa za buduće generacije (Matešić i dr, 2015).

U svijetu djeluje sve više organizacija koje se bave promoviranjem društvene odgovornosti te na taj način pokušavaju povećati standarde zaštite okoliša te ljudskih prava i društvenog razvoja u globalu. Također, teže transparentnom upravljanju te samim time promoviraju interese različitih dionika ujedno postižući kvalitetu i održivost. Takvim načinom poslovanja otvara se mogućnost ostvarivanja novih partnerstva, ali i proširivanja suradnji unutar samih kompanija koje se odnose na stjecanje vještina, socijalne dijaloge, predviđanje i upravljanje promjenama i jednake mogućnosti za sve.

Također, ovakav način upravljanja jača društvenu i ekonomsku koheziju na lokalnoj i nacionalnoj razini, dok na globalnoj razini doprinosi zaštiti okoliša i poštivanju ljudskih prava (Pavić-Rogošić, 2020).

Razlozi usvajanja društveno odgovornog poslovanja, kako bi razvoj održivog turizma bio moguć, ogledaju se u sljedećem:

- stvaranje pozitivnog imidža i poboljšanje ugleda destinacije,
- bolji financijski pokazatelji, odnosno smanjenje troškova,
- lakši pristup kapitalu,
- povećanje efikasnosti prodaje,
- povećanje proizvodnosti i kvalitete,
- zapošljavanje, veća motivacija zaposlenika te njihovo zadržavanje,

- prilagodba očekivanjima i interesima tržišta,
- poticanje inovacija i generiranje novih ideja (Varičak i dr., 2012).

Slika 7. Koncept održivog razvoja

Izvor: <https://www.odraz.hr>, 2022.

Održivi razvoj oslanja se na ideju prema kojoj razvoj turizma ne bi trebao ugrožavati budućnost iskorištavanjem neobnovljivih izvora, te dugoročnom devastacijom okoliša. Radi se o modelu održivosti u kojemu je naglasak stavljen na vođenje razvojne politike uz maksimalno oslanjanje na znanstvena postignuća i nove tehnologije s ciljem uspješnog očuvanja okoliša. Dakle, održivi razvoj je način proizvodnje i potrošnje koji se fokusira na očuvanje prirodnih resursa eko-sustava (<https://www.odraz.hr>, 2022).

Ekološki otisak destinacije u velikoj mjeri ovisi o uređenosti iste s aspekta upravljanja okolišem. Načini na koje određena administrativna jedinica upravlja zbrinjavanjem otpada, otpadnim vodama te potrošnjom pitke vode i energije uvelike određuju ekološku održivost i konkurentnost na turističkom tržištu. Važno je naglasiti da je turizam u direktnoj sinergiji s okolišem te ovisi o njegovoj kvaliteti i zdravlju ekosustava, a buduća potražnja će biti sve više vezana za pitanja koja se bave upravljanjem i zaštitom okoliša (<http://www.iztqg.hr>, 2022).

Iako se turizam najčešće stavlja u pozitivan kontekst, postoje i razni negativni utjecaji izazvani turističkim aktivnostima, pa tako turizam često stvara pritisak na

određeni prostor, dok istovremeno ovisi o kvaliteti prostora i okoliša na kojem se odvija (Črnjar i Črnjar, 2009). Pozitivni i negativni utjecaji turizma na okoliš izraženi su u tri dimenzije, a one su sljedeće:

- *Ekološki utjecaj* – devastacija tla, voda i atmosfere, eksploatacija prirodnih resursa, degradacija bioraznolikosti i ekosustava, povećanje emisija štetnih plinova, što se kosi s načelima o očuvanju okoliša i kulturne baštine, uspostavljanju zaštićenih područja, recikliranju, racionalnom upravljanju resursima i slično.
- *Ekonomski utjecaj* – velika želja za razvojem gospodarstva, povećanjem zaposlenosti i ekonomskom koristi putem turizma lako može uzrokovati veliku gospodarsku ovisnost o turizmu, izraženu sezonalnost, više cijene nekretnina, više cijene namirnica potrebnih za svakodnevni život i slično.
- *Društveno-kulturni utjecaj* – turizam omogućuje razvoj multikulturalnosti koja može imati pozitivne i negativne učinke. Pozitivni učinci su veća razina obrazovanja i viši životni standard, razne suradnje, izgradnja kulturnog identiteta, bolje međusobno razumijevanje i slično, dok se negativni učinci odnose na komercijalizaciju, promjene u životnom stilu i vrijednostima, razne konflikte, kriminal i slično (UNEP, 2015b).

Otok Hvar polako se počeo okretati održivom turizmu, ali još uvijek nedovoljno da bi se mogao smatrati održivom destinacijom. Glavni problemi su pretjerana buka u centrima gradova koja utječe na kulturno-povijesnu baštinu, devastacija obale zbog velike gužve u brodskom prometu, loše upravljanje otpadom te zanemarivanje zaštite okoliša. Kako bi se ovi problemi riješili potrebno se fokusirati na razvoj održivog turizma, odnosno posvetiti se granama turizma koje se smatraju održivijima.

Sukladno tome, Hvar bi trebao postepeno smanjivati razvoj *party* turizma na način da se takvi događaji organiziraju izvan gradskih jezgri kako bi se smanjio utjecaj buke, ali i neodgovornih turista, na kulturno-povijesnu baštinu. Samim time smanjilo bi se i opterećenje na moru izazvano gužvama u prometu, jer iste nastaju uglavnom zbog utjecaja *party* turizma. Takva vrsta turizma privlači mlade ljude željne zabave koji se u najviše slučajeva ponašaju neodgovorno prema destinaciji u koju

dolaze, jer njihov glavni motiv nije upoznavanje destinacije i kulture života u istoj, već samo dobra zabava.

Otok Hvar poznat je po velikom broju sunčanih sati čime je zaslužio naziv "sunčani Hvar", a ta činjenica može se iskoristiti u svrhu razvoja održivog turizma. Postavljanje solarnih panela uvelike bi pomoglo u očuvanju okoliša i neobnovljivih resursa, pa bi se tako solarni paneli mogli postaviti na krovove hotela kako bi osigurali održivu potrošnju energije za vlastite potrebe. Takva promjena privukla bi brojne turiste koji traže ekološki prihvatljivu uslugu za koju su često spremni platiti i puno više. Također, takvi hoteli bi ponudu hrane trebali bazirati na lokalnim namirnicama kako bi podržali lokalne proizvođače i OPG-ove, ali i kako bi upotpunili sliku održivog razvoja.

Otok Hvar treba se fokusirati na politiku održivosti kako bi se u što većoj mjeri smanjili negativni utjecaji na okoliš. Još jedan od problema s kojima se Hvar susreće je neodgovorno upravljanje otpadom. U posljednjih nekoliko godina na otoku je podignuta svijest o negativnom utjecaju turizma na okoliš, pa je tako razvrstavanje otpada dobilo na važnosti, ali još uvijek postoji puno problema na tom području.

U nastavku je priložena tablica koja prikazuje ciljeve gospodarenja otpadom u gradu Hvaru koji su trebali biti ostvareni do 2022. godine. Neki od ciljeva zaista su i ostvareni, ali stanje još uvijek nije potpuno zadovoljavajuće.

Tablica 16. Ciljevi gospodarenja otpadom koje je potrebno postići do 2022. godine u odnosu na 2015. godinu

Br.	CILJ		
1.	Unaprijediti sustav gospodarenja komunalnim otpadom	Cilj 1.1.	Smanjiti ukupnu količinu proizvedenog komunalnog otpada za 5 %
		Cilj 1.2.	Odvojeno prikupiti 60 % mase proizvedenog komunalnog otpada (papir, staklo, plastika, metal itd.)
		Cilj 1.3.	Odvojeno prikupiti 40 % mase proizvedenog biootpada koji je sastavni dio komunalnog otpada
		Cilj 1.4.	Odložiti na odlagališta manje od 25 % mase proizvedenog komunalnog otpada

2.	Unaprijediti sustav gospodarenja posebnim kategorijama otpada	Cilj 2.1.	Odvojeno prikupiti 75 % mase proizvedenog građevnog otpada
		Cilj 2.2.	Uspostaviti sustav gospodarenja otpadnim muljem iz uređaja za pročišćavanje otpadnih voda
		Cilj 2.3.	Unaprijediti sustav gospodarenja otpadnom ambalažom
		Cilj 2.4.	Uspostaviti sustav gospodarenja morskim otpadom
		Cilj 2.5.	Uspostaviti sustav gospodarenja otpadnim brodovima, podrtinama i potonulim stvarima na morskom dnu
		Cilj 2.6.	Unaprijediti sustav gospodarenja ostalim posebnim kategorijama otpada
3.	Unaprijediti sustav gospodarenja opasnim otpadom		
4.	Sanirati lokacije onečišćene otpadom		
5.	Kontinuirano provoditi izobrazno-informativne aktivnosti		
6.	Unaprijediti informacijski sustav gospodarenja otpadom		
7.	Unaprijediti nadzor nad gospodarenjem otpadom		
8.	Unaprijediti upravne postupke u gospodarenju otpadom		

Izvor: Plan gospodarenja otpadom Grada Hvara za razdoblje 2017. – 2022. Godine, Zeleni servis d.o.o., 2017.

U 2022. godini u odnosu na 2015. godinu stanje se svakako popravilo, ali neki ciljevi, kao što je već spomenuto, još uvijek nisu ostvareni. Sustavi gospodarenja otpadom su unaprijeđeni, ali nije poznato u kolikoj mjeri. Na otoku je aktualno razvrstavanje otpada, recikliranje i slično, ali većina onečišćenih lokacija nije sanirana, što uvelike ruši imidž same destinacije te ima negativan utjecaj na okoliš. Deponiji na otoku stvaraju veliki problem, jer često dolazi do požara koji sa sobom nose brojne probleme, a osim toga i vizualno uništavaju sliku destinacije.

Razvoj turizma na određenom prostoru može doprinijeti njegovom očuvanju samo ako je na tom prostoru razvijena dovoljna razina svijesti o važnosti očuvanja okoliša. Ostvarivanjem Plana gospodarenja otpadom Grada Hvara ostvarile bi se

dugogodišnje koristi te poticaj za unaprjeđenje cjelokupne infrastrukture turističke destinacije. U današnje vrijeme razvio se novi tip turista koji žele doživjeti novo iskustvo uz istovremeno odmicanje od urbanih sredina i užurbanog načina života, a razvoj turizma i želja za što većim brojem posjetitelja može potaknuti lokalne vlasti na ulaganja u modernizaciju i unaprjeđenje infrastrukture. Osim toga, turizam može biti i poticaj lokalnom stanovništvu na educiranje o važnosti očuvanja okoliša i primjerenog odlaganja otpada (Jadrešić, 2010).

Na mjestima na kojima je razvoj turizma najjači, primjerice u strogom centru grada, na šetnicama, plažama i slično, ne postoji dovoljno kanti za otpad što je za destinaciju, u kojoj je turizam glavni izvor zarade, nedopustivo. Osim toga, možda najveći problem stvara samo stanovništvo otoka svojim neodgovornim ponašanjem. Glomazni i građevinski otpad često se ilegalno ostavlja na mjestima koja nisu predviđena za to, što u konačnici stvara brojne probleme za okoliš. Također, često se događa da su zbog takvog nemara stanovništva otežane i vatrogasne intervencije, pa šteta za okoliš na kraju bude puno veća od predviđene.

Kako bi se prethodno navedeni problemi sveli na minimum potrebno je organizirati razne edukativne aktivnosti koje bi osvijestile lokalno stanovništvo i spriječile daljnje nastajanje štete. Da bi očuvao prirodu i omogućio razvoj održivog turizma, otok Hvar trebao bi se fokusirati na ostvarivanje strateških ciljeva iz Strategije i akcijskog plana zaštite prirode RH, a oni su sljedeći:

- povećanje učinkovitosti osnovnih mehanizama zaštite prirode,
- smanjenje direktnih pritisaka na prirodu i poticanje održivog korištenja prirodnih dobara,
- jačanje kapaciteta sustava zaštite prirode,
- povećanje znanja i dostupnosti podataka o prirodi,
- podizanje razine znanja, razumijevanja i podrške javnosti za zaštitu prirode (<https://narodne-novine.nn.hr>, 2022).

Kada se govori o zbrinjavanju otpadnih komunalnih voda, može se reći da je odvodnja na otoku potpuno riješena. Obuhvatno područje grada Hvara obuhvaća naselja i objekte u samom centru grada, ali i turističke komplekse izvan centra grada. Kanalizacijski sustav je razdjelnog i mješovitog tipa, a sastoji se od gravitacijskih kolektora, tlačnih cjevovoda i crpnih stanica. Gravitacijski kolektori, s ukupnom

duljinom od preko 17 kilometara, čine najveći dio hvarskog kanalizacijskog sustava prema kvantitativnom pogledu. Uslijed nepovoljnih topografskih karakteristika grada koje onemogućavaju skupljanje svih otpadnih voda gravitacijskim kolektorima, izgrađene su crpne stanice, pa se može zaključiti da je problem zbrinjavanja otpadnih komunalnih voda za područje grada Hvara u potpunosti riješen (<https://odvodnjahvar.hr>, 2022).

Odvodnja otpadnih voda potpuno je riješena i u Sućurju, a završeni su i radovi na projektu odvodnje središnjeg dijela otoka. Tim projektom završena je izgradnja svih objekata odvodnje uključujući sekundarnu mjesnu mrežu, uređaj za pročišćavanje te podmorske ispuste (<http://www.hvarskivodovod.hr>, 2022).

Razvoj održivog turizma ne zahtijeva prevelika ulaganja ni odricanja, već odgovornost i osviještenost lokalnog stanovništva kako bi se postigla ravnoteža između razvoja turizma i okoliša. Takva promjena otvorila bi i neka nova radna mjesta čime bi se zadovoljstvo lokalnog stanovništva podiglo na višu razinu, a upravo to je jedan od najvažnijih faktora za razvoj destinacije. Također, održivi turizam omogućio bi dugoročno planiranje gospodarskih aktivnosti, čime se može ostvariti stabilnost i sigurnost u destinaciji.

6.3. Model cjelogodišnjeg turizma

Cilj koncepta cjelogodišnjeg turizma je otklanjanje sezonalnosti, odnosno produljenje turističke sezone kako bi se razvila kvalitetnija i održivija turistička ponuda, ali i smanjio pritisak na infrastrukturu i okoliš u ljetnim mjesecima. Modeli turizma koji su opisani u prethodnim cjelinama također mogu pomoći u razvoju cjelogodišnjeg turizma, ali za razvoj istog na otoku Hvaru, u ovoj cjelini fokus će se staviti na zdravstveni i sportski turizam.

Destinacija kao što je otok Hvar nema kvalitetne preduvjete za razvoj zimskog turizma, što znači da treba postaviti jasne i realne ciljeve te se fokusirati na kvalitetu ponude. Unatoč tome, razvoj zdravstvenog i sportskog turizma lako je ostvariv, jer je Hvar u povijesti već bio destinacija zdravstvenog turizma, a i sada u svojoj ponudi

ima neke segmente sportskog turizma. Važno je da se turizam razvija strateški te da ponuda bude autentična i inovativna.

6.3.1. Zdravstveni turizam

Zdravstveni turizam odnosi se na pružanje različitih zdravstvenih usluga kao što su dijagnostički i terapijski postupci, zdravstvena njega i postupci medicinske rehabilitacije uz pružanje turističkih i ugostiteljskih usluga. Ovakva vrsta turizma uključuje lječilišni turizam, medicinski turizam te medicinski *wellness* koji će biti detaljnije objašnjeni u nastavku. Također, omogućava cjelogodišnju ponudu s visokom dodanom vrijednosti, što znači da stručni i educirani zdravstveni radnici koji pružaju usluge na visokoj razini predstavljaju veliki potencijal za razvoj cjelogodišnjeg turizma u određenoj destinaciji, u ovom slučaju na otoku Hvaru (<https://zdravlje.gov.hr>, 2022).

Zdravstveni turizam smatra se kompleksnim turističkim proizvodom koji obuhvaća veliki broj specijaliziranih usluga i sadržaja na turističkom putovanju čiji su glavni motivi zdravlje i poboljšanje kvalitete života. Ovakva vrsta turizma pojavljuje se u tri oblika, a oni su sljedeći:

- **Lječilišni turizam** – ovaj oblik turizma podrazumijeva stručno i kontrolirano korištenje prirodnih ljekovitih čimbenika te postupaka fizikalne terapije s ciljem unaprjeđenja zdravlja i poboljšanja kvalitete života, a odvija se u lječilištima i specijalnim bolnicama. Fokus je stavljen na revitalizaciju psiho-fizičkih sposobnosti u pomoću posebnih programa oporavka, uravnotežene prehrane i slično. Idealne destinacije za razvijanje ovakve vrste turizma su destinacije na moru s ugodnom klimom.
- **Medicinski turizam** – odnosi se na putovanja u određene destinacije s ciljem ostvarivanja zdravstvene zaštite kao što su, primjerice, parcijalni kirurški zahvati, psihijatrijski tretmani, stomatološki, kozmetički ili alternativni tretmani i slično. odvija se u medicinskim organizacijama, poliklinikama i klinikama te specijalnim bolnicama. Primarna motivacija u ovom obliku zdravstvenog turizma je vrhunski

zdravstvena usluga koja sa sobom najčešće nosi niže troškove i bržu uslugu, ali i nemogućnost realizacije određenih tretmana u zemlji iz koje potencijalni turist dolazi.

- **Wellness turizam** – odnosi se na postizanje tjelesnog i duhovnog balansa, pri čemu treba obratiti pozornost na razliku između medicinskog i holističkog *wellnessa*. Medicinski *wellness* podrazumijeva organizirano provođenje zdravstveno-preventivnih i kurativnih programa s ciljem prevencije bolesti i poboljšanja zdravlja uz pomoć multidisciplinarnog tima koji nužno uključuje liječnika i ostalo stručno osoblje. Metode i postupci koji se koriste u ovakvom obliku zdravstvenog turizma su metode konvencionalne, tradicionalne i komplementarne medicine, dok holistički *wellness* obuhvaća drugačiju, ne-medicinsku *wellness* ponudu (Ministarstvo turizma, 2014).

Otok Hvar ima snažne temelje za razvoj zdravstvenog turizma koji su postavljeni još 1868. godine osnivanjem Higijeničkog društva, o čemu je pisano prethodno u radu. Cijeli taj povijesni koncept razvoja zdravstvenog turizma na ovom području može biti odličan primjer za ponovni razvoj istog u svrhu proširenja turističke ponude, odnosno cjelokupne turističke sezone.

Posljednjih nekoliko godina govori se o izgradnji zdravstvenog centra na otoku, koji bi građanima i turistima omogućio pristup domu zdravlja, hitnoj pomoći, lječilištu, poliklinici te centru za rehabilitaciju, a samim time bi se otvorila velika mogućnost za razvoj zdravstvenog turizma (<https://vijesti.hrt.hr>, 2022). Činjenica da na otoku Hvaru trenutno ne postoji bolnica, već samo domovi zdravlja, je poražavajuća obzirom na važnost zdravstvenog turizma u povijesti. Svi važniji i ozbiljniji zahvati moraju se obavljati u Splitu, a često to budu i rutinski zahvati za koje je potrebna stručna oprema koje na otoku nema.

Kako bi se razvila kvalitetna ponuda, potrebno je otvoriti i lječilišni hotel koji bi nudio *wellness* usluge, prilagođene jelovnike, ali i brojne popratne sadržaje poput knjižnice, teretane, saune, usluga masaže, satova joge i meditacije, ali i brojnih radionica na temu zdravlja i poboljšanja kvalitete života. Takva ponuda hotela svojom bi inovativnošću i raznovrsnošću posjetiteljima pružila potpuni doživljaj i mogućnost opuštanja u željenim sferama.

Kao što je već spomenuto, povoljna klima je jako važan preduvjet za razvoj zdravstvenog turizma, ali kako bi se ponuda proširila i unaprijedila potrebni su dodatni sadržaji. Otok Hvar bi se trebao fokusirati upravo na dodatne sadržaje, inovacije i podizanje kvalitete, ali i umrežavanje s drugim pružateljima usluga u zdravstvenom turizmu. Na taj način bilo bi moguće razviti kvalitetnu ponudu koja bi omogućila razvoj cjelogodišnjeg turizma na otoku.

Najpovoljnije mjesto za razvoj zdravstvenog turizma na otoku je grad Hvar u kojemu je razvoj turizma započeo upravo razvojem zdravstvenog turizma, odnosno osnutkom Higijeničkog društva 1868. godine. Samim time Hvar već ima predispozicije za razvoj ove vrsta turizma, a kompetentnost se ostvaruje i već spomenutim planovima o izgradnji zdravstvenog centra.

6.3.2. Sportsko-rekreacijski turizam

Kada se radi o definiranju pojma sportsko-rekreacijskog turizma, tada razni autori daju drugačije definicije, pa se tako neki drže toga da je glavni motiv sportsko-rekreacijskog turizma putovanje u svrhu promatranja nekog sportskog događaja, dok drugi tvrde da je takva vrsta turizma rezervirana za one kojima je sport i bavljenje istim glavni motiv dolaska u neku destinaciju. Sport i turizam se tek odnedavno promatraju kao jedno područje, odnosno dvije međusobno povezane djelatnosti, iako već dugo postoji poveznica između ta dva pojma (Geić, 2011).

Obzirom na ulogu sporta i rekreacije kao glavnog motiva turističkog putovanja, sportsko-rekreacijski turizam može se podijeliti na tri oblika, a oni su sljedeći:

- natjecateljski sportski turizam,
- ljetni sportsko-rekreacijski turizam,
- zimski sportsko-rekreacijski turizam (Bartoluci, 2004).

Natjecateljski sportski turizam se na otoku Hvaru razvija, ali još uvijek nedovoljno. Odvija se u vidu raznih regata kao što su Novogodišnja i Uskršnja Regata u kojima sudjeluju jedriličari iz cijele Europe, a natječu se u dvije klase – Laser i Optimist. Osim regata na otoku se odvijaju i druga natjecanja poput *Otillo*

swimrun utrke koja se u gradu Hvaru odvijala od 2017. do 2019. godine, a privukla je brojne posjetitelje željne rekreacije i zabave. Radi se o natjecanju u trčanju i plivanju koje originalno potječe iz Švedske, a na otoku se odvijalo s kraćim, ali ne i manje zahtjevnim dionicama. Također, u Starome Gradu se od 1976. godine održava Faros Maraton, odnosno natjecanje u plivanju, na kojem su se natjecala brojna poznata imena iz te branše. Faros Maraton se odvija krajem kolovoza i početkom rujna, a popraćen je nizom zabavnih događanja (<https://www.visit-stari-grad.com>, 2022).

Spomenuta natjecanja mogu se uvrstiti i u ostala dva oblika sportsko-rekreacijskog turizma, pa bi tako Novogodišnja Regata spadala u zimski sportsko-rekreacijski turizam, dok se ostala natjecanja mogu uvrstiti u ljetni sportsko-rekreacijski turizam. Osim navedenih događanja, otok Hvar nudi brojne *on* i *off road* biciklističke staze, mogućnosti planinarenja, trčanja, šetanja i mnogih drugih sportsko-rekreacijskih aktivnosti koje su moguće i u zimskim i u ljetnim mjesecima.

Brojni faktori utječu na razvoj nove vrste turizma u određenoj destinaciji, a u ovom slučaju to su prirodno-geografski čimbenici, prirodne atrakcije, klima, smještajni kapaciteti i turistička infrastruktura općenito te prometna povezanost i infrastruktura. Otok Hvar ima povoljne preduvjete za razvoj sportsko-rekreacijskog turizma, ali postoji jedna stavka koja može izazvati problem, a to je prometna povezanost i infrastruktura.

Hvar je dobro povezan s kopnom, pogotovo u ljetnim mjesecima, ali brojni faktori utječu na kvalitetu prometne ponude, a često su to vanjski faktori na koje čovjek ne može utjecati, kao primjerice loši vremenski uvjeti. Sama činjenica da su na otoku, izolirani i odvojeni od kopna neke turiste može privući, ali isto tako i odbiti.

Otok Hvar trebao bi se fokusirati na poboljšanje prometne povezanosti s kopnom u zimskim mjesecima, te reduciranje brodskih linija u ljetnim, jer ga previše brodskih linija u sezoni čini tranzitnom i izletničkom destinacijom, što utječe na daljnji razvoj turizma u cijelosti. Ugodno podneblje, odnosno sredozemna klima s vrućim ljetima, čini otok Hvar idealnom destinacijom za razvoj sportsko-rekreacijskog turizma, a veliki broj sunčanih sati samo poboljšava tu činjenicu.

Također, potrebno je fokusirati se na smještajne kapacitete, odnosno njihove sadržaje. Ponudu u hotelima trebalo bi prilagoditi željama i potrebama turista koji su

motivirani sportom i rekreacijom, a rad hotela potrebno je produžiti na cijelu godinu, neovisno o popunjenosti. Takvo poslovanje pomoglo bi proširenju turističke ponude, povećanju kvalitete, smanjenju sezonalnosti, ali i cjelokupnom razvoju turizma u destinaciji.

Osim već spomenutog zdravstvenog centra, u planu je i izgradnja sportsko-rekreacijskog centra na otoku, što je ključno za razvoj sportsko-rekreacijskog turizma, jer su postojeći sportsko-rekreacijski centri uglavnom ili izvan funkcije ili su aktivni samo u sezoni s jako lošom promocijom, pa turisti većinom ne znaju ni da postoje.

Otok nudi mogućnost za bavljenje raznim sportsko-rekreacijskim aktivnostima kao što su plivanje, trčanje, šetanje, planinarenje, ronjenje, vožnja biciklom, zatim bavljenje raznim sportovima na moru kao što su jedrenje, skijanje na vodi, jedrenje na dasci i slično, ali i na kopnu poput nogometa, tenisa, rukometa, košarke i slično.

Razvoj sportsko-rekreacijskog turizma poboljšao bi i ostale turističke sfere, jer je ovakva vrsta turizma sama po sebi održiva i orijentirana prirodi, odnosno važnosti i očuvanju iste. Ulaganjima u sektor sportsko-rekreacijskog turizma poboljšali bi se brojni ekonomski učinci, razvila bi se kvalitetnija ponuda, nove atrakcije, a samim time bi se ostvarila i bolja konkurentnost na turističkom tržištu.

7. ZAKLJUČAK

Turizam se na otoku Hvaru odvija već dugi niz godina, točnije još od 1868. godine, što ukazuje na dobre preduvjete za njegov razvoj te sposobnost lokalnog stanovništva za održavanje istog. Kao i svaka usluga ili proizvod, tako i turizam ima svoj životni ciklus u kojemu može doći do stagnacije ili propadanja, što je trenutno slučaj na otoku Hvaru. Turizam stagnira, kreće se u krivom smjeru, fokusira se na kratkoročnu dobit, a samim time dolazi i do degradacije okoliša te uništavanja i zanemarivanja kulturne baštine. Time se može zaključiti da je potrebno transformirati i revitalizirati turističku ponudu otoka Hvara, što bi se moglo ostvariti implementacijom geografskih modela turizma koji su predloženi prethodno u radu.

Razvojem nekih novih modela turizma ostvarila bi se mogućnost produljenja turističke sezone što bi za sobom donijelo brojne pozitivne učinke, kako na sam okoliš, tako i na lokalno stanovništvo.

Turizam se na otoku Hvaru trenutno razvija u krajnostima, što znači da u ljetnim mjesecima dolazi do prekapacitiranosti, dok je u zimskim mjesecima otok takoreći prazan. Samim time dolazi do narušavanja eko sistema, pritiska na infrastrukturu, ali i nerveze kod lokalnog stanovništva, što u konačnici rezultira sveopćim nezadovoljstvom.

Predloženi modeli razvoja turizma uvelike bi popravili trenutno stanje i omogućili razvoj kvalitetnije i održivije ponude koja bi ostvarila konkurentnost na turističkom tržištu. Fokusiranjem na dugoročno planiranje moguće je ostvariti i dugoročnu dobit, uz brigu za okoliš i lokalnu zajednicu. Bogatstvo materijalne i nematerijalne baštine, prirodnih atrakcija, povoljne klime i samog položaja pruža idealnu podlogu za kvalitetan, održivi i cjelogodišnji turizam koji se na otoku nekada i odvijao, a kojeg je sada potrebno revitalizirati.

Jako važna stavka u razvoju turizma na otoku je održivi turizam čijim bi se razvojem ostvarili brojni pozitivni učinci poput poboljšanja ugleda destinacije, povećanja efikasnosti prodaje, otvaranja novih radnih mjesta, smanjenja troškova i slično, čime bi se osigurala dugoročna dobit. Prema trenutnom razvoju turizma na otoku može se zaključiti da se ostvaruju samo kratkoročni ciljevi, dok su dugoročni

ciljevi često zanemareni. Transformacijom i revitalizacijom turizma na otoku postavili bi se čvrsti temelji za daljnji razvoj i obogaćivanje turističke ponude.

Otok Hvar može se smatrati primjerom destinacije koja ne iskorištava svoje resurse na pravi način, već se okreće samo jednoj vrsti turizma, u ovom slučaju to je *party* turizam, koja rezultira devastacijom prirodnih i antropogenih atrakcija. Uzevši u obzir velike razvojne mogućnosti otoka, ta činjenica je poražavajuća.

Iskorištavanjem prirodnih i kulturnih resursa koje otok posjeduje te promoviranjem istih na pravilan način, ostvario bi se bolji imidž destinacije, a samim time bi se i privukli novi potrošači, došlo bi do mogućnosti promjene cjenovnog ranga, smanjenja sezonalnosti i zadovoljstva lokalnog stanovništva koje u konačnici predstavlja jedan od važnijih faktora za razvoj turizma. Postavljanjem jasnih ciljeva, kreiranjem inovativne i autentične ponude i kvalitetnog sadržaja te strateškim planiranjem, moguće je ostvariti nužne promjene u razvoju turizma na otoku Hvaru.

LITERATURA

Knjige:

1. Belamarić, J., *Otok Hvar*, Turistička naklada, Zagreb, 2004.
2. Čavić, A., *HVAR/UNESCOV otok*, Muzej Staroga Grada, Zagreb, 2016.
3. Čavić, A., Popović, S., *Starogradsko polje*, Muzej Staroga Grada, Stari Grad, 2012.
4. Črnjar, M., Črnjar, K., *Menadžment održivog razvoja*, Sveučilište u Rijeci, Opatija, 2009.
5. Duboković Nadalini, N., *Hvar*, Turistkomerc, Zagreb, 1982.
6. Đukić-Dojčinović, V., *Kulturni turizam – menadžment i razvojne strategije*, Clio, Zagreb, 2005.
7. Eckhel, N., *Čipkarstvo u Hrvatskoj*, Etnografski muzej u Zagrebu, Zagreb, 2003.
8. Geić, S., *Menadžment selektivnih oblika turizma*, Sveučilište u Splitu, Split, 2011.
9. Jadrešić, V., *Janusovo lice turizma: od masovnog do selektivno-održivog turizma*, Visoka škola za poslovanje i upravljanje "Baltazar Krčelić" Zaprešić, Zagreb, 2010.
10. Karlić, B., Vučetić, M., *Hvar – Vodič po otoku*, Fabra Press, Zagreb, 2012.
11. Majnarić, M., *Biseri Jadrana*, Fabra, Zagreb, 2003.
12. Mihovilović, M. A., *Otok Hvar*, Matica Hrvatska, Zagreb, 1995.
13. Ministarstvo turizma, *Nacionalni program – akcijski plan razvoja zdravstvenog turizma*, Institut za turizam, Zagreb, 2014.
14. Novak, G., *Hvar kroz stoljeća*, Narodni odbor općine Hvar, Hvar, 1960.
15. Pavičić Kotin, M., *Za križem u riječi i slici*, Grad Stari Grad, Stari Grad, 2009.
16. Prosperov Novak, S., *Hvar – mjesta, ljudi, sudbine*, Matica Hrvatska, Zagreb, 2006.
17. Rabotić, B., *Selektivni oblici turizma*, Visoka turistička škola stručnih studija, Beograd, 2013.
18. Škunca, B., *Za Križen na otoku Hvaru*, Glas Koncila, Zagreb, 2013.

19. Vlada Republike Hrvatske, *Strategija razvoja kulturnog turizma*, Ministarstvo turizma, Zagreb, 2003.

20. Zaninović, K., Gajić-Čapka, M., Perčec Tadić, M., et al, *Klimatski atlas Hrvatske / Climate atlas of Croatia 1961. – 1990., 1971. – 2000.*, Državni hidrometeorološki zavod, Zagreb, 2008.

Znanstveni radovi:

1. Povrzanović, M., (1989) *Dalmatinsko klapsko pjevanje, promjene konteksta*, U: Petrić, Z., ur. *Godišnjak hrvatskog etnološkog društva, Etnološka tribina*, Zagreb: Hrvatsko etnološko društvo, str. 89. – 96.
2. Varičak, I., Primužak, A., Wasserbauer, B., (2011) *Organizacija ekološki usmjerenog poduzeća*, Zbornik radova: VI. Znanstveno.stručna konferencija s međunarodnim sudjelovanjem "Menadžment i sigurnost", Čakovec: Hrvatsko društvo inženjera sigurnosti, Visoka škola za sigurnost, str. 192. – 198.

Članak u časopisu:

1. Mamut, M., Čirjak, B. R., *Prirodno-geografske značajke otoka Hvara, Naše more*, vol. 64, no. 3, 2017., str. 81. – 91.
2. Bartoluci, M., *Razvitak sportsko-rekreacijskog turizma*, Acta Turistica, vol. 7, no. 2, 1995., str. 137. – 156.

Statističke publikacije:

1. Državni zavod za statistiku Republike Hrvatske, *Dolasci i noćenja turista u 2019.*, Zagreb, 2020.
2. Državni zavod za statistiku Republike Hrvatske, *Turizam u primorskim gradovima i općinama u 2018.*, Zagreb, 2019.
3. Geoprojekt d.d., *Izmjene i dopune prostornog plana uređenja grada Staroga Grada*, Split, 2018.
4. Grad Hvar, *Prostorni plan uređenja grada Hvara*, Split, 2016.

5. Ministarstvo turizma Republike Hrvatske, *Turizam u brojkama 2019.*, Zagreb, 2020.
6. Općina Jelsa, *Prostorni plan uređenja općine Jelsa*, Jelsa 2008.
7. *Plan gospodarenja otpadom grada Hvara za razdoblje 2017. – 2022. godine*, Zeleni servis d.o.o., 2017.
8. Turistička zajednica Splitsko-dalmatinske županije, *Statistička analiza turističkog prometa 2019.*, Split, 2020.

Internetski izvori:

1. Agencija za upravljanje Starogradskim poljem, <https://www.starogradsko-polje.com/> , 1.4.2022.
2. Booking.com, <https://www.booking.com> , 13.1.2022.
3. Cappadocia photo tours, <https://www.cappadociaphototours.com>, 20.3.2022.
4. DHMZ, https://meteo.hr/klima.php?section=klima_podaci¶m=k1&Grad=hvar , 2.5.2021.
5. DZS, <https://www.dzs.hr>, 28.3.2022.
6. Flag Škoji, <https://www.flag-skoji.hr/vijesti/10-festa-forske-pulene> , 11.1.2022.
7. Grad Rijeka, <https://www.rijeka.hr>, 21.3.2022.
8. Hvarinfo.com, <https://www.hvarinfo.com/hr/karta-otoka-hvara/> , 20.4.2021.
9. Hvarski vodovod, <http://www.hvarskivodovod.hr>, 23.3.2022.
10. HRT, <https://vijesti.hrt.hr>, 15.1.2022.
11. Institut za turizam, <http://www.iztqg.hr>, 21.3.2022.
12. Italia, <https://www.italia.it>, 20.3.2022
13. Ministarstvo turizma i sporta, <https://mint.gov.hr> , 12.3.2022.
14. Ministarstvo zdravstva, <https://zdravlje.gov.hr>, 12.3.2022.
15. Narodne novine, <https://narodne-novine.nn.hr>, 13.3.2022.
16. Neodoljiva Hrvatska, <http://www.neodoljivahrvatska.eu/2021/05/23/festival-lavande-velo-grablje-hvar> , 12.3.2022.
17. Odras, <https://www.odraz.hr>, 12.3.2022.
18. Odvodnja Hvar, <https://odvodnjahvar.hr>, 23.3.2022.

19. Općina Sućuraj, <https://sucuraj.hr/manifestacije/> , 23.2.2022.
20. Otok Hvar, <http://www.otok-hvar.com/hr/hvar-kroz-povijest> , 18.2.2022.
21. Otok Hvar, <http://www.otok-hvar.com/hr/vijesti-najave/program-7.-puhijade-u-dolu-1343> , 23.2.2022.
22. Otok Hvar, <http://www.otok-hvar.com> , 22.4.2021.
23. Pavić-Rogošić, L., *Društveno odgovorno poslovanje*, <http://www.odraz.hr/media/21845/dop.pdf>, 15.2.2022.
24. Poslovni.hr, <https://www.poslovni.hr> , 4.2.2022.
25. Registar kulturnih dobara RH, <https://registar.kulturnadobra.hr/#/>, 27.3.2022.
26. Stari Grad, <https://www.stari-grad.eu/hr/hvar-otok-unesco/klapsko-pjevanje> , 22.4.2021.
27. Stari Grad, <https://www.stari-grad.eu/hr/hvar-otok-unesco/mediteranska-prehrana-2021> , 25.4. 2021.
28. Sućuraj Island Hvar, <http://www.sucuraj.com/hr/hvar> , 12.2.2022.
29. Topohvar, <https://www.topohvar.at> , 12.2.2022.
30. Turistička zajednica grada Hvara, <https://visithvar.hr/hr/59-hvarske-ljetne-priredbe-program-2> , 12.2.2022.
31. Turistička zajednica grada Hvara, <https://visithvar.hr/hr/festa-forske-pulene/> , 12.2. 2022.
32. TZ Hvar, <http://www.tzhvar.hr/hr/hvar/suveniri/cipka/> , 2.5.2021.
33. TZ Jelsa, <https://tzjelsa.hr/en/dogadanja/the-wine-festival/> , 13.2.2022.
34. Udruga Pjover, <http://www.pjover.com/grobajske-institucije/festival-levande/> , 13.2.2022.
35. UNEP, <https://www.unep.org/> , 15.1.2022.
36. World Sea Temperatures, <https://www.seatemperature.org/europe/croatia/hvar-december.htm> , 5.5.2021
37. Yellowplace, <https://yellow.place/en/hvar-summer-festival-hvar-croatia>, 10.2.2022.

POPIS PRILOGA

Popis slika:

Slika 1. Geografski položaj otoka Hvara, str.3.

Slika 2. Srednje mjesečne temperature mora (°C), str. 7.

Slika 3. Minimalne i maksimalne temperature mora (°C), str.7.

Slika 4. Maksimalna i minimalna količina padalina po mjesecima za razdoblje 1971. – 2000. godine, str. 10.

Slika 5. Udio dolazaka turista u destinacije TZ Splitsko-dalmatinske županije u 2019. godini izražen u postotcima, str. 40.

Slika 6. Udio noćenja u destinacijama TZ Splitsko-dalmatinske županije u 2019. godini izražen u postotcima, str. 41.

Slika 7. Koncept održivog razvoja, str. 58.

Popis tablica:

Tablica 1. Prosjek sunčanih sati na otoku Hvaru po mjesecima u razdoblju od 1981. do 2010. godine, str. 8.

Tablica 2. Prikaz apsolutnih minimalnih, apsolutnih maksimalnih i srednjih mjesečnih temperatura u razdoblju od 1858. do 2019. godine, str. 9.

Tablica 3. Materijalna kulturna dobra grada Hvara i pripadajućih naselja, str. 15. – 21.

Tablica 4. Materijalna kulturna dobra grada Stari Grada i pripadajućih naselja, str. 23.

Tablica 5. Materijalna kulturna dobra Jelse i pripadajućih naselja, str. 24. – 25.

Tablica 6. Materijalna kulturna dobra općine Sućuraj i pripadajući naselja, str. 26.

Tablica 7. Prikaz broja dolazaka turista na otoku Hvaru za razdoblje 1929. – 1939. godine, str. 37.

Tablica 8. prikaz broja postelja na otoku Hvaru za razdoblje 2016. – 2020. godine, str. 42.

Tablica 9. Prikaz smještajnih kapaciteta po vrstama objekata u gradu Hvaru u 2018. godini, str. 42. – 43.

Tablica 10. Prikaz smještajnih kapaciteta po vrstama objekata u općini Jelsa u 2018. godini, str. 43. – 44.

Tablica 11. Prikaz smještajnih kapaciteta po vrstama objekata u gradu Starom Gradu u 2018. godini, str. 44. – 45.

Tablica 12. Prikaz smještajnih kapaciteta po vrstama objekata u općini Sućuraj u 2018. godini, str. 45.

Tablica 13. Turistički promet na otocima za razdoblje 2018. – 2019. godini, str. 46.

Tablica 14. prikaz broja dolazaka turista na otoku Hvaru za razdoblje 2016. – 2020. godine, str. 47.

Tablica 15. prikaz broja noćenja turista na otoku Hvaru za razdoblje 2016. – 2020. godine, str. 47.

Tablica 16. Ciljevi gospodarenja otpadom koje je potrebno postići do 2022. godine u odnosu na 2015. godinu, str. 60. – 61.

SAŽETAK

Otok Hvar ima dugu povijest razvoja turizma, ali u posljednje vrijeme dolazi do stagnacije što zahtijeva nove turističko-geografske modele kojima bi se omogućilo transformiranje i revitaliziranje destinacija na otoku. U ovom radu predloženi su razni modeli koji bi poboljšali turističku ponudu, a to su modeli razvoja turizma posebnih interesa, modeli razvoja održivog turizma te modeli razvoja cjelogodišnjeg turizma. Modeli su osmišljeni realno, prema trenutnim mogućnostima i stanju na otoku, a za njihov razvoj nisu potrebne velike promjene ili ulaganja, već dobra organizacija i strateški razvoj. Njihovom implementacijom svakako bi se ostvarila dugoročna dobit i dobrobit za lokalnu zajednicu te bolja konkurentnost na turističkom tržištu, a sve to uz održivi razvoj i svjesno upravljanje. Otok Hvar ima potencijal za razvoj kvalitetnog i stabilnog turizma, a taj potencijal treba iskoristiti na pravilan način.

Ključne riječi: otok Hvar, turizam, revitalizacija destinacija, transformacija destinacija, modeli razvoja turizma, cjelogodišnji turizam, održivi turizam.

SUMMARY

The island of Hvar has a long history of tourism development, but recently there has been stagnation which requires new tourism development models which would improve the transformation and revitalization of destinations on the island. In this paper, various models that could improve the tourist offer are suggested, namely models of tourism development of special interests, models of sustainable tourism development and models of year-round tourism development. These models are designed realistically, according to the current possibilities and the situation on the island, and their development does not require major changes or investments, but good organization and strategic development. Their implementation would certainly achieve long-term benefits and benefits for local community and better competitiveness in the tourism market, all with sustainable development and conscious management. The island of Hvar has the potential for the development of quality and sustainable tourism and that potential should be used in the right way.

Keywords: island of Hvar, tourism destination revitalization, destination transformation, tourism development models, year-round tourism, sustainable tourism.